

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет бізнес-технологій та економіки

(повне найменування інституту, факультету)

Економіка та митна справа

(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка
до дипломного проєкту (роботи)

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему: Соціальний захист населення та соціальна відповідальність
в Україні

Виконав: студент(ка) II курсу,
групи БТЕ-0213м

Спеціальності 051 Економіка

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Управління персоналом та економіка праці

Цимбал І.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник Карпенко А.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Цвілій С.М.

(прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
 (повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет Бізнес-технологій та економіки
 Кафедра Економіка та митна справа
 Ступінь вищої освіти магістр
 Спеціальність 051 Економіка
 (код і найменування)
 Освітня програма (спеціалізація) Управління персоналом та економіка праці
 (назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

Соколов А.В.
 «14» жовтня 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

Цимбал Іллі Володимировича
 (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Соціальний захист населення та соціальна відповідальність в Україні

керівник проєкту (роботи) Карпенко Андрій Володимирович, д.е.н., професор
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «04» листопада 2024 року № 451

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) 11.12.2024 р.
 3. Вихідні дані до проєкту (роботи) праці українських і зарубіжних вчених, матеріали періодичних видань, статистичні матеріали, законодавчі акти, аналітичні дослідження тощо

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретичні основи соціального захисту та соціальної відповідальності
2. Дослідження соціального захисту та соціальної відповідальності в Україні
3. Напрями удосконалення соціального захисту та соціальної відповідальності в Україні

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1	Карпенко А.В., професор кафедри ЕМС	14.10.24	05.11.24
2	Карпенко А.В., професор кафедри ЕМС	14.10.24	12.11.24
3	Карпенко А.В., професор кафедри ЕМС	05.11.24	19.11.24
Нормоконтроль	Лісніченко М.О., доцент кафедри ЕМС	30.11.24	06.12.24

7. Дата видачі завдання «14» жовтня 2024 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	02.09.24-11.09.24	
2	Вивчення літературних джерел	15.09.24-23.10.24	
3	Збір матеріалу на дипломну роботу	15.09.24-05.11.24	
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	14.10.24-05.11.24	
5	Виконання першого розділу	14.10.24-05.11.24	
6	Виконання другого розділу	16.10.24-12.11.24	
7	Виконання третього розділу	05.11.24-19.11.24	
8	Формування висновків та рекомендацій	20.11.24-26.11.24	
9	Оформлення дипломної роботи	05.11.24-26.11.24	
10	Перевірка роботи керівником	27.11.24-30.11.24	
11	Одержання відгуку та рецензії	08.12.24	
12	Попередній захист дипломної роботи	04.12.24-08.12.24	
13	Подання роботи на кафедру	11.12.24	
14	Захист дипломної роботи	19.12.24-24.12.24	

Студент(ка)

Цимбал І.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

Карпенко А.В.
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить 88 с., 11 табл., 19 рис., 69 джерел.

Об'єкт дослідження – система соціального захисту населення та практики соціальної відповідальності в Україні.

Предмет дослідження – механізми, інструменти та принципи соціального захисту населення в Україні, а також вплив соціальної відповідальності на підвищення ефективності соціальної політики.

Мета роботи – теоретико-методологічне дослідження та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення соціального захисту населення та підвищення рівня соціальної відповідальності в Україні.

Методи дослідження – системний підхід; історичний метод; діалектичний метод; структурно-функціональний підхід; а також методи абстрагування, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії та порівняння, статистичний аналіз.

В роботі викладено:

- теоретичні основи соціального захисту та соціальної відповідальності;
- дослідження соціального захисту та соціальної відповідальності в Україні;
- напрями удосконалення соціального захисту та соціальної відповідальності в Україні.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ, СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, СОЦІАЛЬНА
ПОЛІТИКА, СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ДЕРЖАВА, БІЗНЕС

ЗМІСТ

Завдання на дипломну роботу	2
Реферат	4
Вступ	6
1 Теоретичні основи соціального захисту та соціальної відповідальності	10
1.1 Сутність, мета та функції соціального захисту населення	10
1.2 Концепції та роль соціальної відповідальності у розвитку економіки	18
1.3 Взаємопов'язаність соціального захисту та соціальної відповідальності у межах соціальної політики держави	25
Висновки до 1 розділу	29
2 Дослідження соціального захисту та соціальної відповідальності в Україні	31
2.1 Аналіз стану соціального захисту в межах соціальної політики в Україні	31
2.2 Оцінювання системи соціального захисту і підтримки України	44
2.3 Аналіз соціальної відповідальності в Україні	50
Висновки до 2 розділу	59
3 Напрями удосконалення соціального захисту та соціальної відповідальності в Україні	62
3.1 Пропозиції щодо розвитку соціальної відповідальності в Україні	62
3.2 Вдосконалення системи соціального захисту на основі інклюзивності та використання цифрової платформи	70
Висновки до 3 розділу	75
Висновки	78
Перелік посилань	81

ВСТУП

Актуальність теми. Соціально-економічний розвиток сучасного суспільства вимагає від держави забезпечення соціальної безпеки для своїх громадян та пошуку інноваційних шляхів сталого розвитку. У цьому контексті соціальний захист відіграє важливу роль як один із основних механізмів, що дозволяє забезпечити стабільність і захист населення. Однак, на фоні сучасних глобальних викликів, зокрема соціальних і економічних ризиків, що виникають через політичну нестабільність, природні катастрофи та інші фактори, концепція соціального захисту вимагає переосмислення.

Сучасна правова, демократична держава повинна зберігати баланс між інклюзивним розвитком та забезпеченням соціальної безпеки, враховуючи невизначеність майбутнього та ризики, що виникають в результаті людської діяльності. Ці фактори вимагають адаптації існуючих механізмів соціального захисту до нових реалій, таких як зміни на ринку праці, урбанізація, старіння населення, зміни клімату та інші соціальні виклики. Ризики та невизначеність, з якими стикаються сучасні держави, потребують мобільних і гнучких стратегій у сфері соціальної політики.

В Україні ці виклики стали особливо очевидними на тлі триваючої війни, що змінила соціальну структуру суспільства, погіршила доступ до соціальних послуг та збільшила потребу в гуманітарній допомозі. У зв'язку з цим постає потреба в удосконаленні юридичних механізмів соціального захисту, які повинні стати більш ефективними і здатними реагувати на нові соціальні ризики. Паралельно важливо створювати інноваційні моделі соціального захисту, які враховують не тільки економічні аспекти, а й потреби у соціальній інтеграції та підтримці вразливих груп населення, що може бути досягнуто завдяки розвитку системи публічного адміністрування та програм сталого розвитку.

Тобто аналіз системи соціального захисту та соціальної відповідальності в Україні обумовлені низкою важливих соціально-економічних викликів, які країна переживає.

Теоретичне узагальнення та аналіз практики соціального захисту населення та соціальної відповідальності в Україні вивчали такі науковці та практики, як: Ю. Бажал, О. Ярмоленко, І. Бекешкіна, В. Черняк, В. Іщенко, О. Балабанова, Л. Шаховська та ін. Ці науковці та практики значною мірою вплинули на формування теоретичних підходів до соціального захисту населення та відповідальності бізнесу в Україні, а також на вдосконалення практичних аспектів реалізації соціальних ініціатив у країні. Проте залишаються не вивченими такі питання, як: взаємодія між державним та приватним секторами в реалізації соціальних ініціатив, соціальна відповідальність в умовах війни та глобальних криз тощо. Ці питання потребують додаткових наукових досліджень, які можуть допомогти більш чітко визначити шляхи вдосконалення соціального захисту та підвищення рівня соціальної відповідальності в Україні.

Саме цим зумовлений вибір і актуальність теми дипломної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок досліджень збігається з фундаментальними науковими дослідженнями кафедри економіки та митної справи: «Дослідження формування та функціонування бізнес-екосистем в умовах сталого розвитку».

Мета і задачі дослідження. Метою дипломної роботи є теоретико-методологічне дослідження та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення соціального захисту населення та підвищення рівня соціальної відповідальності в Україні.

Для досягнення поставленої цілі в роботі вирішено наступні задачі:

- узагальнено сутність, мету та функції соціального захисту населення;
- обґрунтовано концепції та роль соціальної відповідальності у розвитку економіки;
- визначено взаємопов'язаність соціального захисту та соціальної відповідальності у межах соціальної політики держави;
- проаналізовано показники соціального захисту в межах соціальної політики в Україні та аналіз соціальної відповідальності в Україні;

- запропоновано вдосконалення системи соціального захисту на основі інклюзивності та використання цифрової платформи;
- розроблено пропозиції щодо розвитку соціальної відповідальності в Україні.

Об'єктом дослідження є система соціального захисту населення та практики соціальної відповідальності в Україні.

Предметом дослідження є механізми, інструменти та принципи соціального захисту населення в Україні, а також вплив соціальної відповідальності на підвищення ефективності соціальної політики.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження послужили праці вітчизняних і закордонних вчених, які присвячені дослідженню закономірностей функціонування системи соціального захисту населення та соціальної відповідальності.

У роботі використано системний підхід, що забезпечує комплексний аналіз об'єкта; історичний метод для вивчення еволюції соціального захисту; діалектичний метод, який враховує протиріччя та розвиток системи; структурно-функціональний підхід для аналізу взаємозв'язків між елементами системи; а також методи абстрагування, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії та порівняння для теоретичного опрацювання матеріалу. Статистичний аналіз використано для кількісної оцінки показників і виявлення тенденцій.

Інформаційною базою дослідження послужили законодавчі акти Верховної Ради України, статистичні дані Державного комітету статистики України, законодавча база України, узагальнені результати наукових досліджень, матеріали періодичної преси, науково-практичних семінарів і конференцій тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені в роботі рекомендації щодо вдосконалення соціального захисту населення та підвищення рівня соціальної відповідальності в Україні можна використовувати органами влади та бізнес-структурами на національному та регіональному рівнях.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в удосконаленні системи соціального захисту населення та підвищення рівня соціальної відповідальності в Україні.

Апробація результатів дипломної роботи. Основні результати дипломної роботи були викладені і ухвалені на щорічній науково-практичній конференції викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів та студентів «Тиждень науки 2024» (Запоріжжя, 2024 р.).

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи – 88 сторінок, 11 таблиць, 19 рисунков. Список використаних джерел нараховує 69 найменувань.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

1.1 Сутність, мета та функції соціального захисту населення

Упродовж тривалого часу дослідження в економічній теорії були орієнтовані переважно на питання економічного багатства. Проте у науковій літературі ХХІ століття все більшої популярності набуває термін «соціальне багатство», ключовим елементом якого є людина як найвища цінність суспільства. Її фізичний, духовний і інтелектуальний розвиток визначають рівень цього багатства. Забезпечення – соціального багатства вимагає справедливого та ефективного розподілу національних ресурсів, що реалізується через механізми соціального захисту населення [1].

Соціальний захист населення базується на системі управління, яка спрямована на забезпечення балансу між суспільними та особистими інтересами. Особливостями соціального захисту як соціальної організації є:

- орієнтація на задоволення потреб людини;
- гармонійне поєднання особистих і суспільних інтересів;
- динамічність і багатогранність системи [2].

Пріоритети євроінтеграції, визначені Україною, вимагають проведення значущих соціально-політичних перетворень для впровадження відповідних соціальних стандартів та підходів до їх дотримання. Ці зміни повинні ґрунтуватися на партнерських відносинах між владою, суспільством і бізнесом. Центральним елементом реформ має стати соціальна політика, яка створює умови для забезпечення європейського рівня соціальних стандартів, спрямованих на розвиток людського потенціалу та його інтелектуальних складових в умовах економіки знань [3].

Водночас, реалізація цього завдання ускладнюється низкою невирішених внутрішніх конфліктів, що призводять до значних витрат на першочергові потреби. Додатково, сучасні глобалізаційні виклики змінюють систему

суспільних очікувань щодо соціальної політики, вимагаючи інтеграції традиційних моделей із принципово новими підходами. За таких умов Україна стикається зі складним завданням — створити власну або адаптовану модель соціальної політики, яка одночасно виконуватиме функції компенсації, підтримки, захисту та стимулювання прогресивних змін у суспільстві [3].

Одним із ключових джерел права соціального захисту в Україні є міжнародні акти. Їхня багаторічна історія та досвід впровадження у внутрішнє законодавство розвинених країн свідчать про важливість і необхідність цих документів. Усе більше міжнародна спільнота визнає свою єдність та необхідність спільного вирішення глобальних проблем. Саме тому акти міжнародно-правового характеру часто називають ефективним інструментом розв'язання не лише міждержавних спорів, але й інших конфліктних ситуацій. У цих актах найбільш повно відображені й юридично закріплені загальнолюдські цінності, що зумовило їхній авторитет у розвинутих державах.

Основні міжнародні документи з прав людини визнають соціальний захист як невід'ємну складову демократичного суспільства. Зокрема, стаття 22 Загальної декларації прав людини 1948 року проголошує [4], що кожна людина як член суспільства має право на соціальне забезпечення. Це право охоплює заходи, необхідні для підтримання людської гідності та вільного розвитку у соціальній, економічній та культурній сферах. Здійснення цього забезпечення має ґрунтуватися на національних зусиллях, міжнародній співпраці та з урахуванням ресурсів кожної держави.

Право на гідний життєвий рівень, що включає харчування, одяг, житло, медичний догляд і соціальне забезпечення, закріплено у статті 25 цієї Декларації. Вона також гарантує допомогу у випадках безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, старості або втрати засобів до існування через незалежні від особи обставини [4]. Ці положення утверджують соціальний захист як фундаментальний елемент забезпечення добробуту та рівності у сучасному світі.

Європейська соціальна хартія, яка набула чинності 26 лютого 1965 року, та її переглянута версія, що діє з 1 липня 1999 року, є ключовими документами,

спрямованими на захист соціальних та економічних прав людини. Їхня головна мета – підвищення життєвого рівня і забезпечення соціального добробуту населення [5].

На сьогодні всі 47 держав-членів Ради Європи підписали Європейську соціальну хартію, з яких 30 країн ратифікували її, а 13 залишаються пов'язаними редакцією 1961 року. Україна приєдналася до Хартії 7 травня 1996 року, а її ратифікація відбулася Законом України від 14 вересня 2006 року № 137-V, що стало важливим кроком у забезпеченні соціальних стандартів на європейському рівні.

Європейська соціальна хартія, як міжнародний регіональний акт, створює організаційно-правовий механізм для захисту соціальних та економічних прав. Прийнята у 1961 році та переглянута у 1996 році, вона гарантує широкий спектр прав, що охоплюють такі сфери:

- право на соціальне забезпечення, допомогу та соціальні служби;
- право на захист від бідності;
- спеціальні заходи захисту осіб літнього віку, родин, інвалідів, молоді;
- право на возз'єднання родини та інші [5].

Система управління соціальним захистом складається з трьох ключових елементів: об'єкта управління (виконавців), механізму поточного управління та механізму розвитку, який є провідним. Механізм розвитку та механізм поточного управління формують загальний механізм управління. Об'єкт управління разом із механізмом поточного управління утворюють виконавчий механізм [2].

Структура системи управління соціальним захистом ґрунтується на розподілі функцій соціального захисту на дві основні категорії:

- управлінські функції, які забезпечує механізм управління;
- обслуговуючі функції, за які відповідає виконавчий механізм.

Таким чином, механізм управління спеціалізується на координації та прийнятті рішень, тоді як виконавчий механізм зосереджується на реалізації практичних завдань у сфері соціального захисту.

Соціальний захист є необхідним елементом функціонування будь-якої розвиненої держави. Протягом багатьох років в Україні та інших країнах активно обговорюються питання щодо сутності, стандартів і механізмів досягнення високого рівня соціального захисту населення. Окремі аспекти цього питання викликають дискусії серед науковців, оскільки вони є надзвичайно актуальними для всіх країн.

Соціальний захист є основою та стрижнем соціальної політики держави. У контексті механізму державного управління соціальний захист не обмежується лише наданням підтримки тим, хто її потребує, але й сприяє створенню здорового соціального клімату в країні. Це включає забезпечення стабільного розвитку без потрясінь, революцій чи громадянських війн. Нині соціальні цінності стали невід'ємною частиною політик усіх промислово розвинених країн, що є значним досягненням світової цивілізації [6].

Зародження поняття «соціальний захист» відноситься до 1935 року, коли у США був прийнятий закон про соціальний захист (Social Security Act) в рамках політики «Нового курсу» президента Франкліна Рузвельта. Згодом цей підхід став поширюватися на всі західні країни, ставши системою заходів, що захищають громадян від економічної та соціальної деградації внаслідок таких обставин, як безробіття, втрата чи різке скорочення прибутку, хвороба, народження дитини, виробнича травма, професійне захворювання, інвалідність, старість, втрата годувальника тощо [7].

Саме в 40-х роках XX століття Міжнародна організація праці визначила термін «соціальний захист» як сукупність заходів для захисту членів суспільства від економічних та соціальних негараздів, таких як припинення чи суттєве зниження заробітку внаслідок хвороби, пологів, виробничих нещасних випадків, безробіття, інвалідності, старості та смерті, а також для забезпечення субсидій сім'ям з дітьми [8].

Існують різні підходи до визначення змісту категорії «соціальний захист», навіть серед економістів. Наприклад, сучасний англійський вчений Д. П'єтерс трактує соціальний захист як «комплекс заходів, що сприяють солідарності з

людьми, які стикаються із загрозою відсутності заробітку або мають конкретні витрати» [9, с. 11]. Водночас М. Туленко визначає соціальний захист як організований процес діяльності соціально-політичних інституцій, спрямованих на забезпечення гідного рівня соціального життя та добробуту індивідів і соціальних груп у конкретних соціально-економічних умовах [10, с. 38].

Дослідниця К. Дідківська визначає соціальний захист як державну підтримку певних категорій населення, які можуть стати жертвами негативних наслідків ринкових процесів. Це включає забезпечення відповідного рівня життя через надання правової, фінансової та матеріальної допомоги найбільш вразливим верствам населення, а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення. Крім того, соціальний захист передбачає забезпечення прийнятних умов життя та праці громадян, включаючи встановлення соціальних стандартів [11, с. 103].

В. Кисельов і В. Смоляков визначають соціальний захист як діяльність держави, що реалізує «цілі та пріоритетні завдання соціальної політики», впроваджуючи сукупність законодавчо закріплених економічних, правових та соціальних гарантій, які забезпечують кожному члену суспільства дотримання основних прав, зокрема на гідний рівень життя [12, с. 43].

Згідно з більшістю сучасних економістів, соціальний захист є комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення життя, здоров'я і добробуту населення в конкретних економічних умовах [13, с. 107]. Ці заходи включають формування інститутів соціального захисту та законів, які регулюють їхню діяльність, а також створення механізмів перерозподілу доходів через податки, платежі та трансферти. Таким чином, соціальний захист визначається як система правил перерозподілу суспільного багатства на користь осіб, які тимчасово чи постійно потребують особливої підтримки суспільства [12, с. 42].

На думку Скуратівського В. [14], соціальний захист є комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах.

П. Шевчук, у свою чергу, визначає сутність соціального захисту як сукупність організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення життя, здоров'я та добробуту населення за конкретних економічних умов [15].

Узагальнення окремих наукових підходів до визначення терміну «соціальний захист» представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Узагальнення наукових підходів до визначення терміну «соціальний захист»

Визначенн	Автор
Сукупність заходів, що забезпечують нормальні умови матеріального і духовного життя населення	Грушко В.І. [16]
Нагромадження і витрачання ресурсів для зменшення негативного впливу ризиків і відшкодування витрат	Осадець С.С. [17]
Функція держави, що піклується про матеріальне забезпечення непрацездатних громадян	Сирота І. М. [18]
Діяльність держави і організацій, спрямована на забезпечення життєвого рівня та соціального благополуччя	Антонюк В. П. [19]
Система заходів, що захищають громадян від соціальних і економічних ризиків, таких як безробіття, хвороба, інвалідність, старість	Чепінога В.Г. [20]
Відповідний юридичний механізм, який нерозривно пов'язаний із соціальним ризиком, як з соціально-правовим явищем, яке він (у рамках своєї дії) повинен попереджати, усувати та мінімізувати (коли усунення ризику є неможливим)	Анпілогова Б. Ю. [21]

Таким чином, узагальнені підходи до визначення соціального захисту охоплюють широкий спектр заходів та механізмів, що спрямовані на забезпечення добробуту громадян у різних соціальних та економічних умовах.

Зазвичай систему соціального захисту населення аналізують через призму розвитку якості життя громадян. До основних компонентів якості життя належать: якість суспільства, якість навколишнього середовища, якість трудового та підприємницького життя, якість соціальної інфраструктури, особиста безпека, рівень життя та задоволеність людей своїм життям. Важливою базою забезпечення якості життя є сфера трудової діяльності, оскільки вона визначає можливість оцінки якості трудового життя як окремого компонента, а також взаємозв'язок між показниками якості трудового життя і системою соціального захисту [22].

При розгляді питання формування та розвитку якості трудового життя основними показниками є [23]:

- належна та справедлива винагорода за працю;
- безпечні та здорові умови праці;
- можливість працівників використовувати і розвивати свої здібності, задовольняти потребу в самореалізації та самовираженні.

Ці фактори є основою для досягнення високого рівня соціального захисту, адже вони забезпечують гідні умови для особистісного та професійного розвитку громадян, що є ключовим для розвитку суспільства в цілому.

Отже, соціальний захист, згідно з аналізованою науковою літературою, можна розглядати як багатоаспектне соціально-правове явище, яке включає:

- мережу органів та суб'єктів соціального захисту. Органи публічної служби, посадові особи, суб'єкти громадянського суспільства, а також організації на національному, регіональному, місцевому та організаційному рівнях. Їхня мета полягає у допомозі та підтримці фізичних осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах або стикаються із соціальними ризиками;

- діяльність суб'єктів соціального захисту. Виконання завдань, спрямованих на попередження, усунення або пом'якшення наслідків соціальних ризиків;

- результат діяльності у сфері соціального захисту. Забезпечення умов соціальної безпеки, що включає: попередження виникнення нових чи посилення існуючих соціальних ризиків, усунення виявлених соціальних ризиків, мінімізацію наслідків соціальних ризиків, усунення яких є неможливим.

Мета соціального захисту полягає не лише у подоланні соціальних ризиків, але й у створенні умов для рівного доступу до суспільних благ та забезпечення соціальної справедливості. До основних функцій цієї системи належать попередження виникнення соціальних ризиків, їх усунення або мінімізація негативного впливу, а також сприяння соціальному порозумінню в умовах глобалізованого світу.

Отже, у суспільстві високих технологій та ринкової економіки система соціального захисту набуває дуалістичного характеру:

- підтримка активного населення – соціальна політика спрямована на розвиток здібностей і самореалізацію найбільш активної та конкурентоспроможної частини працездатного населення;

- підтримка нужденних верств населення – значна частина населення, яка потребує допомоги, має право на отримання суспільних благ для забезпечення гідного рівня життя.

Таким чином, вирішення дилеми співіснування двох полюсів сучасного суспільства потребує встановлення соціального порозуміння в умовах глобалізації, що сприятиме стабільному економічному майбутньому людства. Соціальний захист населення є важливим елементом державної політики, спрямованим на стабілізацію соціально-економічного стану громадян та підтримку їхньої здатності до самореалізації. Його ефективна реалізація є необхідною умовою для забезпечення стабільності, збереження соціального балансу та сталого розвитку суспільства.

1.2 Концепції та роль соціальної відповідальності у розвитку економіки

Соціальна відповідальність у сучасному світі стала не лише трендом, а й необхідною умовою для сталого розвитку бізнесу, суспільства та держав. Глобальні виклики, такі як зміна клімату, соціальна нерівність, економічна нестабільність та гуманітарні кризи, вимагають від кожного суб'єкта – від окремих людей до корпорацій – переосмислення своїх підходів до ведення діяльності.

Соціальна відповідальність є фундаментальною основою системи відносин у суспільстві та невід'ємним елементом у макросистемі «людина-держава-суспільство». Вона визначає рівень культури та моральних якостей як окремої людини, так і суспільства загалом, а також впливає на якість взаємовідносин між бізнесом, громадськістю та державою. Ця концепція створює передумови для сталого розвитку людини, бізнесу та соціально-економічного прогресу країни. Соціальна відповідальність як прояв збалансованого й цілісного розвитку об'єднує економічну, екологічну та соціальну сфери діяльності в єдину самоорганізуючу систему, що забезпечує гармонійний розвиток усіх аспектів життя суспільства [24; 25; 26].

Соціальна відповідальність є багатогранним явищем, яке визначає рівень культури та моральних якостей індивідів і суспільства в цілому. На сьогодні вона в основному проявляється через такі форми, як меценатство, благодійництво та спонсорська підтримка. Однак ці форми не завжди охоплюються статистичними даними, що вказує на гостру потребу в систематичних соціологічних дослідженнях. Необхідно визначити соціальну відповідальність як важливий чинник і мотиватор для конкретних дій як окремих осіб, так і членів суспільства загалом. Крім того, важливо розширити використання принципів соціальної відповідальності на рівні підприємств, щоб сприяти розвитку сталих і етичних бізнес-практик [3].

Соціальна відповідальність сприяє формуванню довіри між бізнесом, суспільством і державою, що є важливим фактором для стабільного

економічного зростання. Вона стимулює інноваційність, покращує репутацію компаній і відкриває нові ринки. Етичне ставлення до працівників та партнерів підвищує продуктивність і мотивацію, а впровадження екологічних стандартів сприяє раціональному використанню ресурсів та зменшенню екологічного впливу [28; 29].

Завдяки інтеграції принципів соціальної відповідальності у стратегії бізнесу та державної політики можливе досягнення гармонійного розвитку економіки, де економічні інтереси не суперечать соціальним і екологічним цілям.

Світова практика демонструє ефективність відповідального ставлення населення та інститутів суспільства, що знаходить своє відображення у глибоких і результативних соціально-економічних перетвореннях, заснованих на інноваціях. Саме відповідальні дії суспільства та його інституцій, морально-духовний потенціал і внутрішня культура є об'єктами досліджень фахівців у галузях економіки, соціології, філософії та інших дисциплін, оскільки вони формують основу для впровадження інноваційних змін [3; 29].

Реалізація принципів соціальної відповідальності у поєднанні з можливістю інтеграції до ринку висококваліфікованих трудових ресурсів, використання наукових досягнень і впровадження новітніх технологій забезпечує умови для інноваційного розвитку підприємств і країни загалом. Це сприяє формуванню стійкої економічної системи, здатної адаптуватися до глобальних викликів, та створенню конкурентних переваг на міжнародній арені.

Соціальна відповідальність складається з двох ключових понять: "соціальний", що означає пов'язаність із життям та стосунками людей у суспільстві, і "відповідальність", яка визначається як обов'язок відповідати за певну діяльність, дії, вчинки чи слова, взятий на себе або покладений на когось [30]. Таким чином, соціальну відповідальність можна визначити як обов'язок, що виникає у зв'язку з життям та взаємодією людей у суспільстві, який передбачає відповідальність за певну ділянку діяльності, дії або результати вчинків, що впливають на інших.

Розвиток теорії соціальної відповідальності значно прискорився з 50-х років XX століття завдяки дослідженням зарубіжних учених, таких як Г. Боуен, К. Девіс, А. Керолл, М. Фрідмен та інших [31; 32]. Протягом цього часу відбувалися суттєві трансформації у формуванні та сприйнятті принципів соціальної відповідальності, що знаходило своє відображення в різних концепціях. Серед них базова бізнес-стратегія, економічна відповідальність, концепція обов'язків, концепція «стейкхолдерів», корпоративна відповідальність, добровільна концепція, концепція проактивності, відповідальність бізнесу, корпоративна сприйнятливість, корпоративне громадянство та інші.

Кожна з цих концепцій поступово доповнювала й акумулювала досягнення попередніх, формуючи більш цілісне бачення соціальної відповідальності. Вперше основні положення цього поняття були затверджені у завершній формі у 1999 році. Значну роль у цьому процесі відіграв К. Аннан, який закликав до впровадження принципів соціальної рівності, збереження довкілля та реалізації соціальної відповідальності в усіх сферах суспільного життя [33]. Його ідеї стали основою для подальшого розвитку світових ініціатив у цій галузі, зокрема Глобального договору ООН, який об'єднав принципи сталого розвитку та етичного управління.

Соціальна відповідальність відображає діалектичний взаємозв'язок між особистістю та суспільством, який характеризується взаємними правами й обов'язками з виконання приписів соціальних норм і застосуванням різноманітних засобів впливу в разі її порушення. Тобто це засвідчує, що держава і людина є суб'єктами соціальної відповідальності, які взаємодіють безпосередньо між собою та через бізнес (підприємства) [24].

Соціальна відповідальність є багатогранною концепцією, яка об'єднує етичні, економічні, соціальні та екологічні аспекти діяльності суб'єктів суспільства, зокрема бізнесу, держави та громадськості. У сучасних умовах вона стала важливим чинником сталого розвитку економіки, забезпечуючи баланс

між економічним зростанням, соціальним добробутом і збереженням довкілля [29; 34].

Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) передбачає відповідальність бізнесу за вплив на суспільство та довкілля. Ця концепція охоплює впровадження етичних стандартів, створення сприятливих умов праці, підтримку локальних громад та екологічну відповідальність.

Індивідуальна соціальна відповідальність полягає в усвідомленні кожною людиною своєї ролі у впливі на економіку та суспільство через поведінку, споживчі рішення та громадську активність.

Державна соціальна відповідальність акцентує на обов'язках урядів щодо формування умов для соціально-економічного розвитку, створення рівних можливостей та забезпечення сталого розвитку.

Тобто узагальнений вигляд трьох рівнів соціальної відповідальності представлено у таблиці 1.2.

Наведена інформація у табл. 1.2 демонструє діалектичний взаємозв'язок між особистістю, бізнесом і державою, які є суб'єктами соціальної відповідальності. Їхня взаємодія базується на дотриманні соціальних норм, виконанні прав та обов'язків, а також застосуванні заходів впливу у разі порушення цих принципів. Соціальна відповідальність, як система відносин, проявляється на різних рівнях, що забезпечує сталий розвиток суспільства.

Фундаментальне, інтегруюче значення має саме державний рівень, представлений її законодавчими та виконавчими органами [35]. Соціальна відповідальність держави виявляється у впровадженні демократичних принципів у суспільстві, зміцненні політичної культури, формуванні конструктивної опозиції, налагодженні партнерських відносин між гілками влади та підвищенні рівня довіри до державних інституцій [35; 36].

Важливою складовою врівноваження політичної влади у відносинах між державою та громадянином є взаємна відповідальність. Вона передбачає, що держава бере на себе зобов'язання забезпечувати інтереси громадян та нести реальну відповідальність за невиконання своїх обов'язків перед суспільством. Зі

свого боку, громадяни зобов'язані дотримуватись своїх обов'язків перед державою і суспільством [37].

Таблиця 1.2 – Рівні соціальної відповідальності

Рівень	Суб'єкт	Характеристика взаємодії	Приклади проявів
Особистість	Людина	Відповідальність за дотримання соціальних норм, моральних принципів, прав та обов'язків у суспільстві.	Добровільна участь у благодійності, етична поведінка, соціальна активність.
Бізнес (підприємство)	Організація, підприємство	Впровадження етичних принципів у бізнес-практики, врахування інтересів суспільства та довкілля.	Корпоративна соціальна відповідальність, екологічні програми, підтримка громад.
Держава	Уряд, державні органи	Формування правової бази, забезпечення соціальних гарантій, впровадження політики сталого розвитку.	Забезпечення соціального захисту, підтримка підприємств, регулювання екологічних стандартів.

Ця взаємодія закріплюється у конституційних нормах, які гарантують природні права людини, водночас передбачаючи зобов'язання громадян діяти відповідально щодо держави і суспільства. Такий підхід забезпечує баланс між правами й обов'язками, сприяючи побудові демократичного суспільства.

Доречною є думка, що соціальна відповідальність заснована перш за все на особистісній відповідальності, що реалізує сутнісні цінності людини та визначає соціальну відповідальність суспільства, підприємств і держави при досягненні господарських цілей [24; 26].

Класифікація соціальної відповідальності представлена у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Види соціальної відповідальності за різними критеріями

Критерій	Типи соціальної відповідальності	Характеристика	Приклади
1	2	3	4
Правовий статус	- Неправова	Добровільна відповідальність, заснована на моральних принципах та етиці.	Благодійність, екологічні акції, меценатство.
	- Правова	Регламентується законодавством та нормативними актами.	Дотримання трудового права, сплата податків, екологічні стандарти.
Рівень прояву	Індивідуальна	Особиста відповідальність кожної людини перед суспільством.	Етична поведінка, участь у волонтерських проектах.
	Корпоративна	Відповідальність підприємств за вплив на суспільство та довкілля.	Корпоративна соціальна відповідальність, соціальні ініціативи бізнесу.
	Державна	Відповідальність державних органів за забезпечення прав та свобод громадян.	Реалізація соціальних програм, забезпечення соціального захисту.
Добровільність дій	Добровільна	Відповідальність, яка реалізується без примусу.	Організація благодійних фондів, підтримка культурних проектів.
	Примусова	Відповідальність, обов'язкова для виконання, що регулюється законами та іншими нормативними актами.	Виконання норм трудового законодавства, дотримання екологічних вимог.

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4
Сфери впливу	Економічна	Відповідальність за дотримання економічних стандартів та стабільність економічної системи.	Своєчасна виплата зарплат, підтримка малого бізнесу.
	Екологічна	Відповідальність за збереження довкілля та екологічну безпеку.	Впровадження «зелених» технологій, мінімізація відходів.
	Соціальна	Забезпечення добробуту та соціальної підтримки населення.	Соціальні ініціативи, забезпечення рівного доступу до послуг і можливостей.

Наведена класифікація враховує різні аспекти соціальної відповідальності, такі як рівень прояву, сфери впливу, правовий статус та добровільність дій. Вона дозволяє комплексно оцінити внесок окремих суб'єктів (людей, організацій, держави) у розвиток суспільства, забезпечуючи баланс між етичними, правовими та соціальними стандартами.

Отже, тема соціальної відповідальності нерозривно пов'язана з концепцією сталого розвитку, яка орієнтована на стимулювання технічного прогресу із одночасним збереженням довкілля та природно-ресурсного потенціалу. Це передбачає збалансоване вирішення соціально-економічних проблем як сучасних, так і майбутніх поколінь. Сталий розвиток суспільства ґрунтується на інтеграції трьох ключових складових: економічної, екологічної та соціальної.

Важливим елементом сталого розвитку є також концепція циркулярної економіки, яка спрямована на створення замкнутих циклів виробництва та споживання. Вона передбачає мінімізацію відходів, повторне використання

ресурсів і перехід до моделі, де відходи одного процесу стають ресурсами для іншого. Це доповнює екологічну складову сталого розвитку, забезпечуючи раціональне використання природних ресурсів і зменшуючи негативний вплив на навколишнє середовище.

Таким чином, соціальна відповідальність у поєднанні зі сталим розвитком і циркулярною економікою формує системний підхід до гармонійного розвитку суспільства, з урахуванням інтересів нинішніх і майбутніх поколінь.

1.3 Взаємопов'язаність соціального захисту та соціальної відповідальності у межах соціальної політики держави

Тема соціальної політики, яка відображає взаємозв'язки між державою та суспільством, має глибоке історичне коріння. У різні історичні етапи, в межах різних типів суспільств, розроблялися та реалізовувалися різноманітні моделі соціальної політики, що ґрунтувалися на різних концепціях справедливості, рівності та належного. Ці моделі мали свої специфічні риси, але їх об'єднувала загальна ідея забезпечення соціальної гармонії та добробуту громадян [3].

Соціальна політика різних епох та культур формувалася на основі моральних та релігійних норм, а також соціальних традицій. У давніх суспільствах питання справедливості та добробуту населення часто вирішувалися через традиційні або релігійні уявлення, закріплені в законах та звичаях. У середньовіччі, коли церква відігравала важливу роль, соціальна політика була тісно пов'язана з християнськими моральними принципами допомоги нужденним та захисту слабких [38].

У Новий час, з розвитком політичних і економічних систем, соціальна політика почала набувати більш системного і державного характеру. Ідеї, що ґрунтуються на соціальній справедливості, рівних правах та економічній допомозі стали основою соціальної політики більшості європейських країн. Зокрема, в 19-20 століттях почали формуватися концепції соціальної держави, де

роль держави полягає у забезпеченні мінімальних стандартів життя для всіх громадян через механізми соціального захисту [39].

У сучасному світі соціальна політика залишається важливим інструментом, через який держава регулює відносини між людьми, забезпечує соціальний захист, рівність і справедливість у суспільстві. Водночас вона взаємодіє з іншими сферами – економічною, екологічною та культурною, і є частиною більш широкої концепції сталого розвитку [40].

Побудова моделі соціальної політики зазвичай базується на конкретному розумінні соціальної справедливості та шляхах її реалізації, що відображає соціальні та економічні реалії.

У сучасних умовах питання соціальної справедливості залишається надзвичайно актуальним. Соціальна справедливість часто трактувалася як принцип порядності в розподілі багатств, благ та доходів серед членів суспільства, і вона може бути розглянута через чотири основні підходи: егалітарний – усі члени суспільства отримують однакові блага, забезпечуючи рівний розподіл між індивідами; утилітарний – товари і послуги розподіляються таким чином, щоб максимізувати загальну користь для всіх членів суспільства; роулсіанський – максимізація благополуччя найбільш забезпечених досягається через підвищення продуктивності та ефективності праці високооплачуваних працівників; ринковий – справедливість визначається ринковими умовами, де винагорода залежить від здібностей і працьовитості осіб [41].

Розкриємо характеристики основних моделей «соціальної справедливості» у таблиці 1.4 [3; 41].

Соціальна справедливість є доволі дискусійним явищем, оскільки прагнення до рівності через перерозподіл доходів часто сприймається як прояв справедливості, але таке втручання зазвичай веде до зниження економічної ефективності. Це, в свою чергу, призводить до зменшення економічної активності як серед заможних (оскільки значну частину їхнього доходу забирає держава через податки), так і серед бідних (адже втрачається стимул до праці, оскільки існує можливість виживання за рахунок соціальних допомог).

Зважаючи на це, в умовах стрімких змін, необхідно обережно підходити до цих заходів і ретельно обирати оптимальне втручання в перерозподіл доходів [3; 39].

Таблиця 1.4 – Моделі реалізації принципу соціальної справедливості

Види моделей	Основні риси моделей
Японська модель	Справедливість проявляється через відповідність між соціальною позицією та обов'язками, доброчинність правління, що базується на конфуціанстві. Встановлюється справедливий соціальний обмін: правитель дає народу благо і отримує правління. Велике значення має правильний розподіл і виконання соціальної ролі.
Китайська модель	Спирається на ідеї конфуціанства, поєднуючи егалітарну ідею з соціальною ієрархією. Кожен повинен виконувати свої обов'язки, а соціальний зріст ґрунтується на здібностях, грамотності та розумі. Все населення має право на освіту, а «велике єднання» та «великий добробут» є основними цілями.
Скандинавська модель	Високий рівень видатків на соціальний захист, значне податкове втручання, сильна роль профспілок, реалізація принципу соціальної рівності.
Континентальна модель	Базується на принципі професійної солідарності в соціальному страхуванні та пенсійній системі.
Середземноморська модель	Система з фокусом на пенсійне забезпечення та відносно низьким рівнем сімейних допомог і допомог із безробіття.
Американська (англосаксонська) модель	Заснована на рівності можливостей і підтримці свободи підприємницької діяльності. Високий рівень продуктивності праці та орієнтація на досягнення особистого успіху. Мінімальне втручання держави в економіку, добробут малозабезпечених забезпечується через податковий перерозподіл.

На нашу думку, ґрунтуючись на попередніх твердженнях доречним є дослідження соціального захисту та соціальної відповідальності у взаємозв'язку з соціальною політикою. Вони разом формують цілісну систему підтримки та розвитку суспільства. Їхній взаємозв'язок прослідковується через забезпечення соціального добробуту громадян. Соціальна політика визначає загальну

стратегію та регулює відносини між суб'єктами (державою, бізнесом і громадянами), соціальний захист виконує функцію стабілізації, захищаючи населення від економічних ризиків і соціальних потрясінь, а соціальна відповідальність доповнює державну політику через добровільні ініціативи, спрямовані на вирішення соціальних проблем. Про основні спільні та відмінні риси зазначимо у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5 - Спільні та відмінні риси соціального захисту, соціальної відповідальності та соціальної політики

Аспект	Соціальна політика	Соціальний захист	Соціальна відповідальність
Мета	Створення умов для соціальної стабільності та розвитку.	Забезпечення базових потреб населення.	Підвищення добробуту через добровільні ініціативи.
Суб'єкти реалізації	Держава, місцеві органи влади.	Держава, організації соціального захисту.	Бізнес, громадські організації, громадяни.
Характер обов'язків	Законодавчо встановлений.	Законодавчо встановлений.	Добровільний.
Джерела фінансування	Державний і місцевий бюджети.	Державний бюджет, соціальні фонди.	Приватні кошти, добровільні внески.
Інструменти реалізації	Соціальні програми, закони, регуляції.	Соціальні гарантії, допомога, пільги.	Благодійність, спонсорство, корпоративні програми.

Соціальний захист і соціальна відповідальність, попри різні методи реалізації, мають спільну мету – забезпечення добробуту та соціальної стабільності. Їхнє поєднання забезпечує ефективне функціонування суспільства, посилює солідарність і сприяє гармонійному розвитку на всіх рівнях.

Соціальна політика визначає рамки та принципи, за якими працюють механізми соціального захисту та стимулюється соціальна відповідальність,

соціальний захист є обов'язковою складовою соціальної політики, що забезпечує базову підтримку громадян, а соціальна відповідальність доповнює соціальний захист, забезпечуючи додаткові ресурси та рішення для вирішення соціальних проблем.

Таким чином, соціальна політика є основоположною для формування системи соціального захисту та стимулювання соціальної відповідальності. У взаємодії ці три складові сприяють досягненню соціальної справедливості, сталого розвитку та високої якості життя громадян.

Висновки до 1 розділу

Науково обґрунтовано, що соціальний захист є комплексом економічних, соціальних та правових заходів, механізм, що дозволяє кожній людині досягти гідного рівня життя не лише через власну працю, але й завдяки державній підтримці, а також системою інститутів, які забезпечують: рівні можливості для соціально незахищених верств населення; підтримку представників певних професій чи видів діяльності; захист громадян, які мають заслуги перед державою.

Доведено, що соціальний захист населення є ключовою складовою соціальної політики, яка забезпечує гарантії підтримки громадян у складних життєвих обставинах та сприяє формуванню стабільного суспільства. Його сутність полягає у забезпеченні гідного рівня життя для всіх верств населення, зокрема для соціально вразливих груп, через комплекс економічних, соціальних і правових механізмів. У сучасному світі соціальний захист відіграє дуалістичну роль: з одного боку, підтримуючи активну та конкурентоспроможну частину населення, а з іншого – створюючи умови для соціальної інтеграції нужденних.

Обґрунтовано, що соціальна відповідальність є важливим елементом соціальної системи, який відображає взаємозв'язки між особистістю, бізнесом і державою. Вона включає не лише моральні та етичні зобов'язання, але й правові аспекти, які регулюють взаємодію різних суб'єктів суспільства. Соціальна

відповідальність сприяє сталому розвитку, що передбачає збалансоване вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем. Вона мотивує як окремих громадян, так і організації до дій, спрямованих на підвищення якості життя, захист прав людини та забезпечення справедливих умов для всіх членів суспільства.

Доведено, що в умовах глобалізації соціальна відповідальність набуває особливого значення, адже саме через відповідальні дії можна зберегти природні ресурси та створити сталу економічну модель. Задоволення потреб сучасного покоління без шкоди для майбутніх поколінь є основою концепції сталого розвитку. Тому важливість соціальної відповідальності полягає не тільки в її реалізації на рівні окремих індивідів або підприємств, а й у створенні ефективної державної політики, яка буде підтримувати баланс між економічними, соціальними та екологічними цілями суспільства.

Визначено, що соціальна політика тісно пов'язана з соціальним захистом, оскільки основною метою останнього є забезпечення базових прав і потреб громадян у складних економічних або соціальних умовах. Вона включає в себе широкий спектр заходів, спрямованих на підтримку малозабезпечених верств населення, осіб з інвалідністю, пенсіонерів, безробітних та інших вразливих груп.

Доведено, що соціальна відповідальність є фундаментальним принципом для ефективного здійснення соціальної політики, особливо в умовах глобалізації та швидких соціально-економічних змін. Це стосується як держави, так і приватного сектору, які мають не лише забезпечити гідні умови життя своїм громадянам, але й активно сприяти сталому розвитку та збереженню соціальної рівноваги. Відповідальність перед суспільством передбачає впровадження етичних практик в бізнесі, дотримання прав працівників, боротьбу з дискримінацією та підтримку соціальних ініціатив. Успішна реалізація соціальної політики неможлива без взаємодії соціального захисту та соціальної відповідальності, оскільки вони допомагають створити сприятливе середовище для розвитку громадянського суспільства і збереження соціальної стабільності.

2 ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз стану соціального захисту в межах соціальної політики в Україні

Система соціального захисту відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та соціальної справедливості в суспільстві. В умовах складної економічної ситуації, зумовленої війною, кризами та зростанням соціальної напруги, значення ефективного соціального захисту в Україні суттєво зростає. Аналіз стану цієї сфери дає змогу оцінити її поточний рівень, виявити основні виклики та окреслити пріоритети для подальшого розвитку.

Аналіз динаміки видатків зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення демонструє важливість соціальної політики в системі державних пріоритетів. Видатки на цю сферу залишаються одними з найбільших у структурі бюджету, що свідчить про прагнення держави підтримувати населення в умовах соціальних ризиків і кризових ситуацій (рис. 2.1).

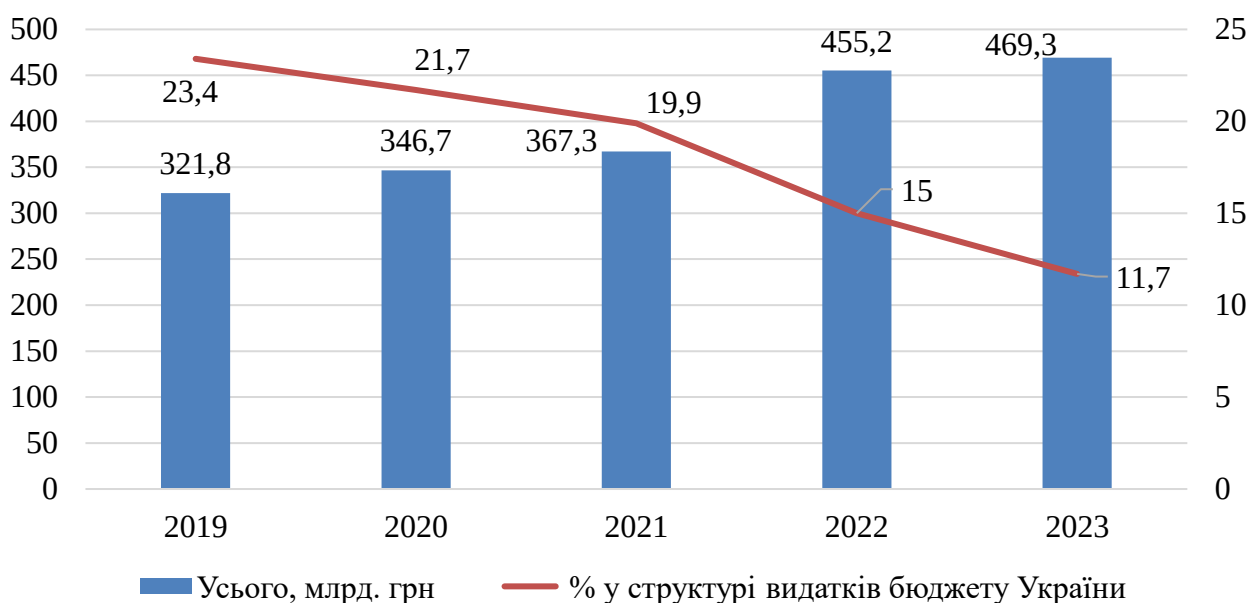

Рисунок 2.1 – Динаміка видатків зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення [42; 43]

За 2019-2023 рр. видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні збільшилися з 321,8 до 469,3 млрд. грн. (на 147,5 млрд. грн), проте у структурі видатків скоротились в 2 рази. Найвищий рівень видатків спостерігався у 2022 році – 455,2 млрд. грн., що пояснюється впливом війни та необхідністю збільшення підтримки соціально незахищених верств населення. Зокрема, у 2022–2023 роках видатки на соціальний захист значно зросли через загострення соціально-економічних викликів, спричинених війною, інфляційними процесами та зростанням кількості громадян, які потребують допомоги. Це свідчить про адаптацію бюджетної політики до нових умов та необхідність забезпечення базових соціальних гарантій навіть у кризових ситуаціях.

Водночас зростання соціальних видатків підкреслює актуальність пошуку шляхів підвищення ефективності їх використання, зокрема за рахунок впровадження сучасних інструментів моніторингу, автоматизації соціальних виплат і вдосконалення системи соціального страхування. Це дозволить не лише задовольнити нагальні потреби населення, але й забезпечити довгострокову стабільність та стійкість державної соціальної політики. Розглянемо динаміку державних соціальних стандартів і гарантій (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка державних соціальних стандартів і гарантій, грн [42; 44]

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць	2027	2189	2393	2589	2589
на дітей віком до 6 років	1779	1921	2100	2272	2272
дітей віком від 6 до 18 років	2218	2395	2618	2833	2833
працездатних осіб	2102	2270	2481	2684	2684
осіб, які втратили працездатність	1638	1769	1934	2093	2093

Протягом періоду 2019–2023 років державні соціальні стандарти в Україні демонструють поступове зростання до 2022 року з подальшою стабілізацією у 2023 році. Зокрема, прожитковий мінімум на одну особу збільшився на 27,7% (з 2027 грн у 2019 році до 2589 грн у 2022 році) і залишився без змін у 2023 році, для дітей віком до 6 років зростання склало 27,7% (з 1779 грн до 2272 грн), для дітей віком від 6 до 18 років прожитковий мінімум підвищився на 27,7% (з 2218 грн до 2833 грн), для працездатних осіб показник зріс на 27,7% (з 2102 грн до 2684 грн), для осіб, які втратили працездатність, мінімум підвищився на 27,8% (з 1638 грн до 2093 грн).

Аналіз динаміки мінімальної заробітної плати та пенсії за віком в Україні є основним індикатором добробуту працюючого населення, визначаючи мінімальний рівень оплати праці, що гарантується державою (рис. 2.2).

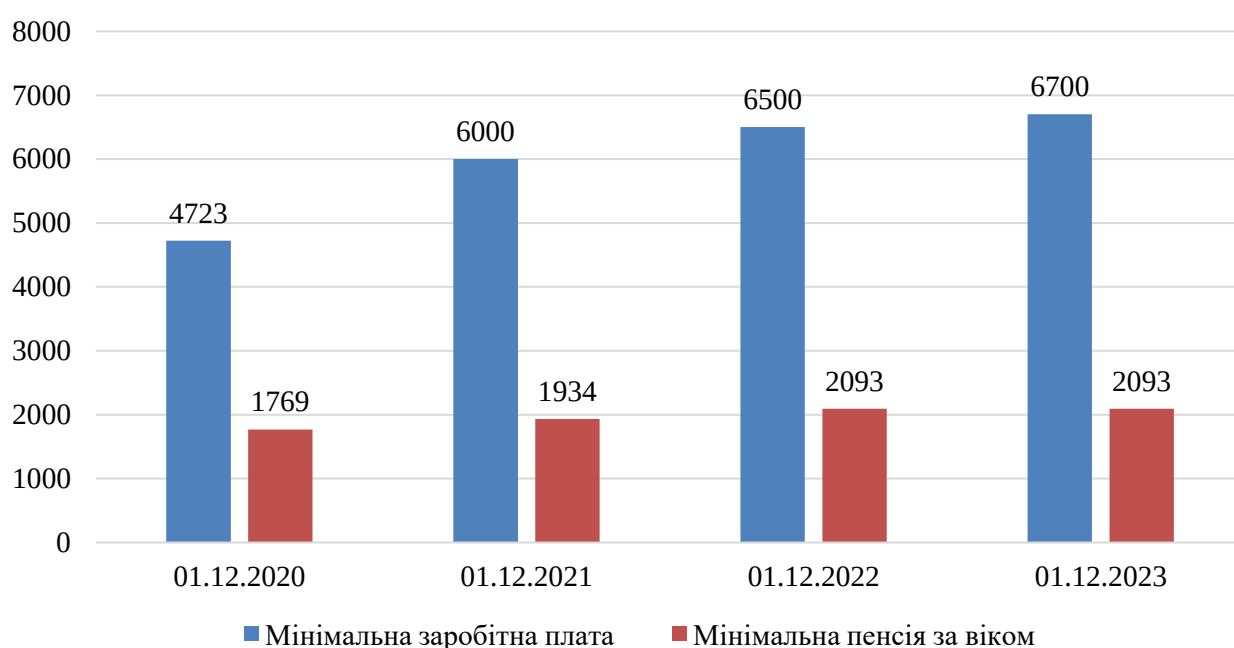

Рисунок 2.2 – Динаміка мінімальної заробітної плати та пенсії за віком в Україні, грн [42; 45]

У період із грудня 2020 року до грудня 2023 року мінімальна заробітна плата зросла з 4723 грн до 6700 грн. Це свідчить про поступове збільшення

державних соціальних стандартів для працюючого населення. Найбільше зростання відбулося у 2021 році, коли мінімальна заробітна плата збільшилась на 1277 грн, що є значним кроком у покращенні добробуту громадян.

У той же час мінімальна пенсія за віком мала значно меншу динаміку. У 2020 році вона становила 1769 грн, а до 2023 року зросла до 2093 грн. Це підвищення становить лише 324 грн за три роки. Відсутність змін у розмірі пенсії з 2022 до 2023 року свідчить про недостатню увагу до пенсійного забезпечення у порівнянні з іншими категоріями соціального захисту. Різниця між мінімальною заробітною платою та пенсією за віком з роками зростає. Якщо у 2020 році вона становила 2954 грн, то у 2023 році цей розрив збільшився до 4607 грн. Це вказує на зростання нерівності в соціальних стандартах для працюючих та пенсіонерів.

Аналіз співвідношення середнього розміру призначених місячних пенсій до середньомісячної заробітної плати є важливим показником соціальної справедливості та ефективності пенсійної системи. Це співвідношення демонструє, наскільки пенсійні виплати забезпечують гідний рівень життя для пенсіонерів порівняно з доходами працюючого населення (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Динаміка співвідношення середнього розміру призначених місячних пенсій та середньомісячної заробітної плати на початок року [42; 46]

Показники	2021	2022	2023	2024
Середній розмір призначених місячних пенсій пенсіонерів, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду, грн	3508	3992	4623	5385
Середньомісячна заробітна плата, грн	11591	14014	14847	14975
Розмір пенсії у % до розміру заробітної плати	30,3	28,5	31,1	36,0

Аналіз динаміки співвідношення середнього розміру призначених місячних пенсій до середньомісячної заробітної плати на початок року показує поступове збільшення рівня пенсій у відсотковому відношенні до заробітної плати. Зокрема, якщо у 2021 році цей показник становив 30,3%, то у 2024 році він зріс до 36,0%. Це свідчить про певне покращення соціального захисту пенсіонерів, яке може бути пов'язане зі зростанням середнього розміру пенсійних виплат.

Водночас, зростання цього співвідношення відображає спроби держави компенсувати вплив інфляції та інших економічних викликів, які можуть знижувати реальну купівельну спроможність пенсій. Однак, навіть при цьому, рівень пенсій залишається суттєво нижчим за заробітну плату, що вказує на необхідність подальших реформ пенсійної системи для забезпечення більшого соціального балансу та гідного рівня життя літніх людей.

Аналіз динаміки доходів та витрат населення України дозволяє зрозуміти тенденції споживчого попиту, економічну ситуацію в країні та вплив різноманітних економічних факторів на фінансове становище громадян. Розрахунки, проведені Держстатом, відображають важливі аспекти соціально-економічного розвитку, зокрема рівень добробуту населення, його здатність до заощаджень та адаптацію до змін на ринку праці (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Динаміка доходів та витрат населення України, згідно розрахунків Держстату [42]

Показники	2019		2020		2021	
	грн	%	грн	%	грн	%
1	2	3	4	5	6	7
Доходи – усього	3744060	100	4045191	100	4863519	100
Заробітна плата	1758588	47	1832294	45	2211720	45
Прибуток та змішаний дохід	678217	18	740334	18	964851	20
Дохід від власності, одержаний	117003	3	104986	3	107241	2

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	1190252	32	1367577	34	1579707	32
Соціальні допомоги	558537	47	651792	48	699783	44
трансферти	193000	16	249210	18	292347	19
Соціальні трансферти в натурі	438715	37	466575	34	587577	37
Витрати та заощадження - усього	3744060	100	4045191	100	4863519	100
Придбання товарів та послуг	3356993	90	3520546	87	4305425	89
Дохід від власності, сплачений	39299		45788		46976	
Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	360225	10	414937	10	503468	10
Поточні податки на доходи, майно тощо	295791		313963		376867	
Внески на соціальне страхування	3854		3882		5298	
Інші поточні трансферти	60580		97092		121303	
активів	-40335	-1	-44539	-1	-36771	-1
Приріст фінансових активів	27878	1	108459	3	44421	1
з них						
приріст грошових вкладів та заощаджень вцінних паперах	65720		115675		62894	
заощадження в іноземній валюті	34180		53827		53106	
позики, одержані за виключенням погашених (-)	24072		-11614		47886	
Наявний дохід	2905821		3117891		3725498	
Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн	69140		74688		90036	
Реальний наявний дохід, у відсотках до відповідного періоду попереднього року	109,0		104,5		109,2	

Аналіз динаміки доходів та витрат населення України за період 2019–2021 років показує поступове зростання як доходів, так і витрат на фоні стабільних

економічних тенденцій. Загальний рівень доходів населення в Україні зростав щорічно: у 2020 році порівняно з 2019 роком вони збільшилися на 8%, а у 2021 році – ще на 20%. При цьому основними джерелами доходу залишаються заробітна плата (45% доходів у 2021 році), соціальні допомоги та трансферти (32% у 2021 році), а також прибуток та змішаний дохід (20% у 2021 році).

Витрати населення також зростали, однак з меншою швидкістю порівняно з доходами. Найбільшу частину витрат становить придбання товарів та послуг, яке на кінець 2021 року склало 89% від загальних витрат.

Значне зростання витрат на соціальні трансферти в натурі та поточні податки, а також приріст фінансових активів, свідчить про поступову адаптацію населення до змін в економічному середовищі. Реальний наявний дохід населення також продовжував зростати, що вказує на поліпшення економічного становища громадян. У 2021 році реальний наявний дохід зріс на 9,2% порівняно з попереднім роком, що позитивно відображається на рівні життя населення.

Згідно з даними, наданими Міжнародною організацією з міграції (МОМ), ситуація в Україні після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року демонструє значні економічні труднощі, які супроводжуються великою кількістю внутрішньо переміщених осіб (ВПО). На сьогоднішній день 3,7 мільйона осіб залишаються ВПО, тоді як 4,4 мільйона людей повернулися до своїх основних місць проживання. Проте, незважаючи на процеси повернення, соціально-економічні умови залишаються складними. За прогнозами Світового банку, понад 9 мільйонів людей в Україні перебувають у бідності, що на 1,8 мільйона осіб більше, ніж до початку війни. Це свідчить про збільшення рівня соціальної нестабільності та зростання економічних труднощів, що значно ускладнює відновлення країни.

Тривала війна та великі масштаби переміщення населення безумовно впливають на відновлення економіки. Очікується, що темпи відновлення в 2024 році сповільняться до 3,2% порівняно з 4,8% у 2023 році через менш успішний урожай та постійну нестачу робочої сили. За цих обставин збереження засобів до існування та забезпечення доступу до соціального захисту стають критично

важливими. Проблеми, пов'язані з економічними труднощами, вимагають термінових та цілеспрямованих дій для пом'якшення наслідків кризових явищ, які виникли внаслідок військового конфлікту.

Середній дохід домогосподарства на душу населення у розмірі 5 тис. грн виявився на 29% нижчим за рівень, що був до лютого 2022 року (7 тис. грн), що підтверджується даними, наведеними на рисунку 2.3.

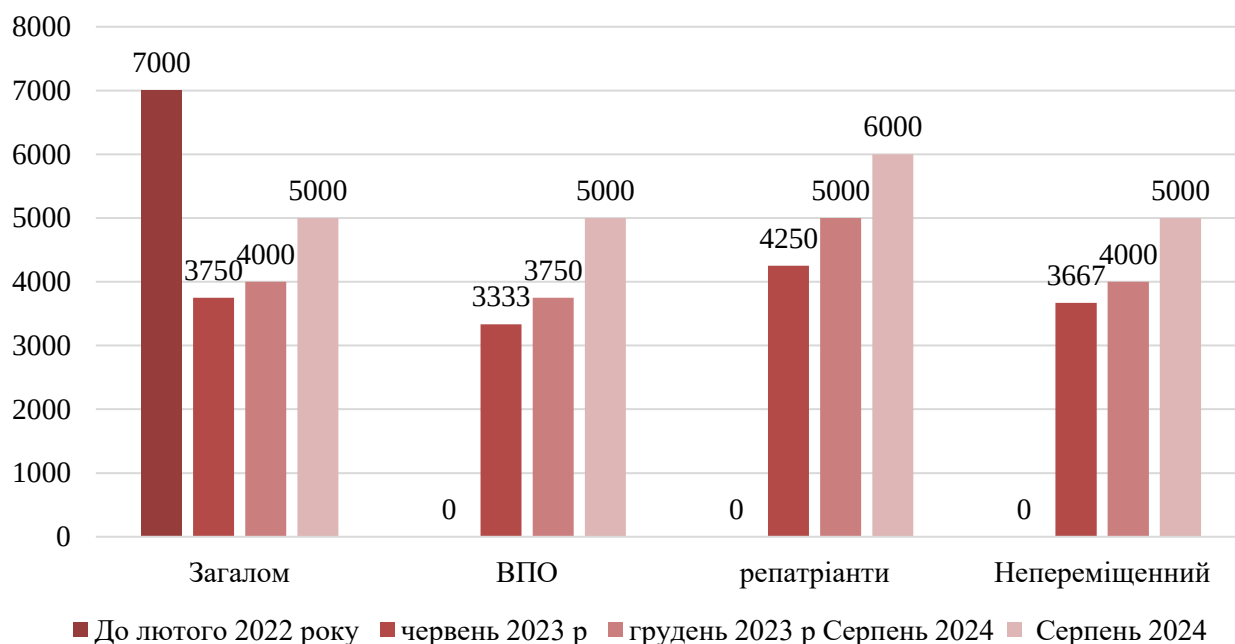

Рисунок 2.3 – Середній зареєстрований місячний дохід домогосподарства на особу за статусом переміщення та часом, грн [47]

Це відображає значну втрату купівельної спроможності українського населення, зокрема через інфляцію на рівні 37,73% за період з січня 2022 року по серпень 2024 року. Водночас, внутрішньо переміщені особи (ВПО) зазначили схожий рівень доходу з непереміщеними особами, обидві групи мають місячний дохід на душу населення в розмірі 5000 грн. Це може свідчити про те, що вплив переміщення на дохід був зменшений завдяки соціальним виплатам та порівняно вищому рівню доходів до війни. Натомість середній дохід домогосподарства серед осіб, які повернулися, становив 6000 грн, але ця різниця зумовлена переважною концентрацією повернутих у місті Київ та Київській області, де

рівень доходу вищий.

За даними опитування, більше половини (59%) населення України, незалежно від статусу переселенця, не досягли порогу мінімального кошика витрат (МЕВ), що становить 6318 грн на людину/місяць, що вказує на кризу засобів до існування. Частка осіб із доходом нижче МЕВ була вищою серед ВПО (64%) та непереміщених осіб (59%) порівняно з тими, хто повернувся (51%). Важливо, що майже всі домогосподарства ВПО, які отримують більше половини свого доходу від допомоги, потрапили до цієї категорії (96%), що підкреслює їхню уразливість та необхідність цілеспрямованої допомоги найбільш постраждалим верствам населення.

55% домогосподарств ВПО, які втратили доступ до щомісячної допомоги, повідомили про дохід на особу, нижчий за мінімальний витратний рівень (МВВ), що вказує на потребу в екстреній допомозі для задоволення основних потреб. В ширшому контексті більшість респондентів, дохід яких переважно складається з соціальних допомог, також повідомили про дохід, нижчий за МЕВ, незалежно від статусу переміщеного місця (84%). Домогосподарства з уразливими особами, зокрема з людьми з інвалідністю (70%), людьми похилого віку (69%) та дітьми (68%), в основному мали дохід, що не досягає 6318 грн на особу, що ще більше посилює їхній економічний стан.

Середній дохід домогосподарства на одну особу зріс на 33% з червня 2023 року до серпня 2024 року, з 3750 грн до 5000 грн. Однак, він все ще залишався значно нижчим за рівень до лютого 2022 року (7000 грн). Зростання доходів пришвидшилося в другій половині 2023 року, з 7-відсотковим зростанням між червнем та груднем, до 25-відсоткового підвищення між груднем 2023 року і серпнем 2024 року. Це свідчить про позитивні зміни в економічному становищі домогосподарств, хоча рівень доходів все ще залишається недостатнім для багатьох верств населення.

Доходи як для переміщених осіб, так і для непереміщених груп збільшилися порівняно з червнем 2023 року, зокрема у випадку ВПО, де середній дохід домогосподарства на одну особу зріс на 50%, з 3750 до 5000 грн. Цей зріст

частково можна пояснити зростанням рівня зайнятості працездатних осіб серед ВПО на 7 відсоткових пунктів за той самий період. Проте рівень доходів залишається значно різним по країні. У Києві середній дохід домогосподарства на душу населення вдвічі вищий, ніж у південному макрореґіоні (8333 грн проти 4183 грн), а в прифронтових зонах, таких як Херсонська та Донецька області, рівень доходів залишався низьким (3398 грн та 3933 грн відповідно).

Респонденти, які повідомили про дохід домогосподарства, що не досягає мінімального витратного рівня (МЕВ), також зазначали вищі потреби в основних товарах і послугах, що свідчить про те, що доступність є важливою перешкодою для задоволення базових потреб (рис. 2.4) [47].

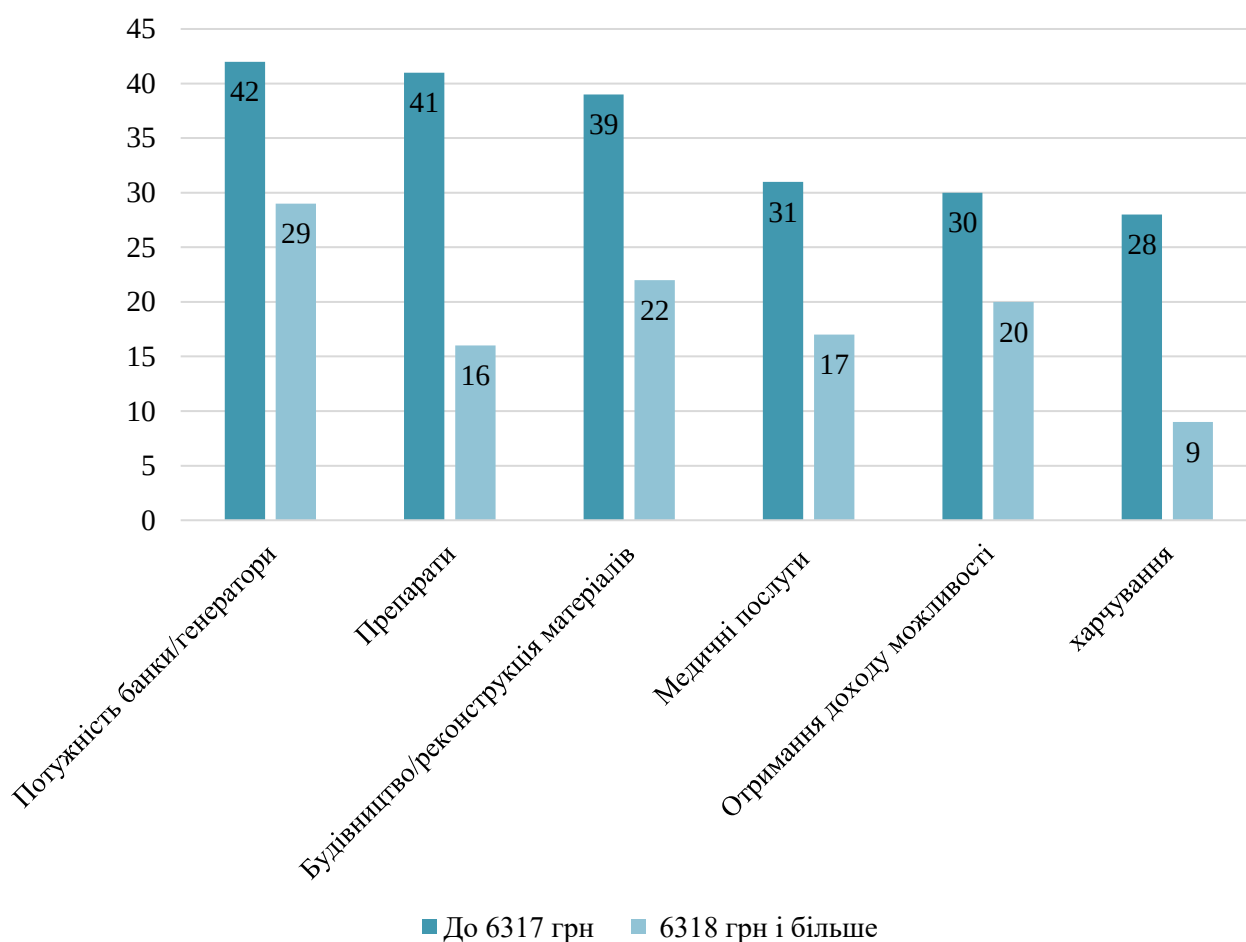

Рисунок 2.4 – % респондентів, які повідомили про відсутність базового доступу (6318 грн.) товарів і послуг за типом товару/послуги та доходом домогосподарства на особу нижче/вище МЕВ [47]

Високі ціни, зокрема на продукти харчування та ліки, є значною перешкодою для багатьох українців. Згідно з результатами опитування, 42% респондентів зазначили, що не мають достатньо коштів на необхідні генератори, що особливо важливо в умовах масових відключень електроенергії через значні руйнування енергетичної інфраструктури країни внаслідок агресії. Ці труднощі ще більше ускладнюють доступ до базових потреб для населення, особливо для найбільш уразливих верств.

Згідно з даними Державної служби статистики України, річна інфляція досягла 7,5% у серпні 2024 року, що є найвищим рівнем з серпня 2023 року. Прогнози Національного банку України вказують на можливе подальше зростання інфляції в наступні місяці, що може мати серйозні наслідки для фінансового стану українських домогосподарств. Вищі темпи інфляції будуть мати додатковий тиск на купівельну спроможність населення, особливо для груп з обмеженими доходами, зокрема внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що вже зараз стикаються з труднощами у забезпеченні основних потреб.

На рисунку 2.5 представлені дані про джерела доходів респондентів в залежності від їхнього статусу переміщення.

Ці дані дозволяють проаналізувати, як зміни в доходах і джерелах фінансування впливають на різні групи населення, зокрема на внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та тих, хто залишився на своїх постійних місцях проживання.

В Україні праця залишається основним джерелом доходів для багатьох домогосподарств. За результатами опитування, 50% респондентів повідомили, що їхній дохід здебільшого складається із заробітної плати, отриманої за регулярні періоди праці. Пенсії для пенсіонерів (на основі віку та вислуги років) є другим важливим джерелом доходу для 30% респондентів.

Відносно високий рівень домогосподарств, що отримують дохід від пенсій, можна пояснити старінням населення України та наявністю пенсійної системи, яка дозволяє достроковий вихід на пенсію. Однак деякі респонденти зазначали, що труднощі з працевлаштуванням змушують працездатних осіб розраховувати

на пенсії своїх батьків. Респондент із Сумської області зазначив, що на сьогоднішній день робота практично відсутня, а єдині робочі місця для залишкового працездатного населення можна знайти лише в державних установах. Багато з цих осіб живуть разом з батьками-пенсіонерами, які займаються господарством, отримують пенсію і підтримують їхній добробут.

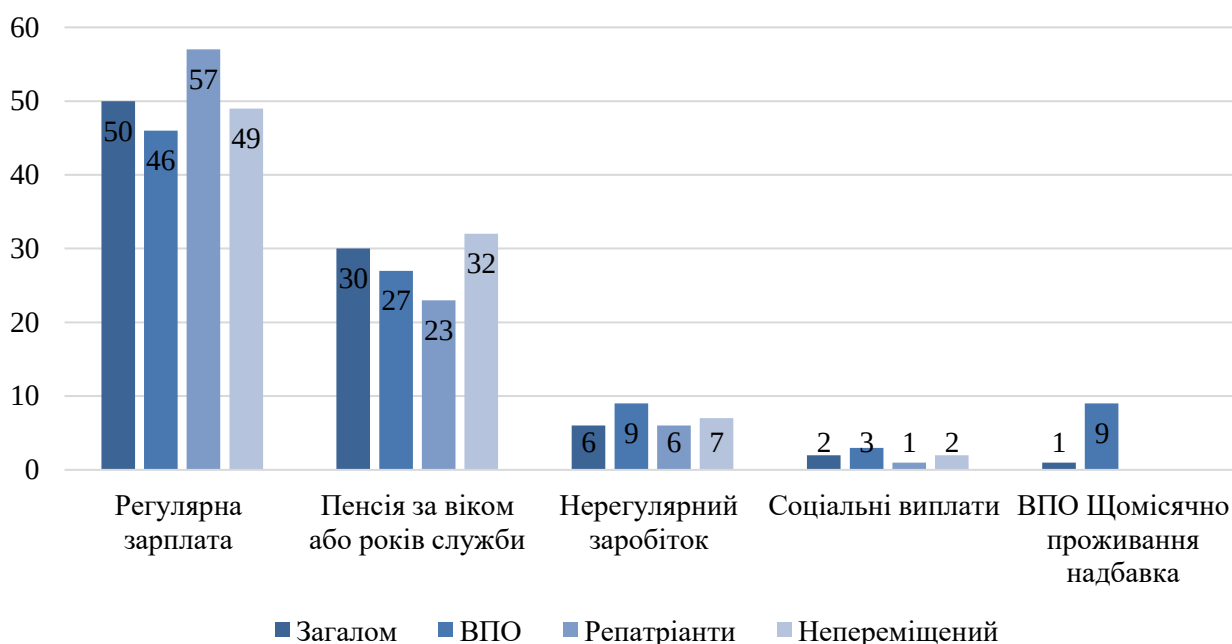

Рисунок 2.5 – % респондентів, які повідомили основне джерело доходу домогосподарства за статусом переміщеного населення [47]

Загалом, більшість домогосподарств в Україні (68%) поклалися на своє основне джерело доходу для більшої частини свого прибутку (від 76% до 100% доходу). Це відображає функціональний офіційний ринок праці та систему соціального захисту країни. Проте, домогосподарства ВПО значно рідше отримували 75% або більше свого доходу з основного джерела (52%), порівняно з репатріантами (69%) та непереміщеним населенням (70%). Це може свідчити про наявність більшої кількості можливостей соціального захисту для цих груп, а також необхідність ВПО диверсифікувати свої джерела доходу через труднощі з підтримкою засобів до існування тільки через регулярну зайнятість.

Українська система соціальної допомоги включає грошові перекази, соціальні послуги та програми працевлаштування і страхування (рис. 2.6). Програми грошових переказів охоплюють цільові схеми (наприклад, допомога на проживання для ВПО), програми для малозабезпечених, а також щомісячну допомогу на проживання для ВПО, що була запроваджена в березні 2022 року відповідно до Постанови №332 для надання фінансової підтримки внутрішньо переміщеним особам.

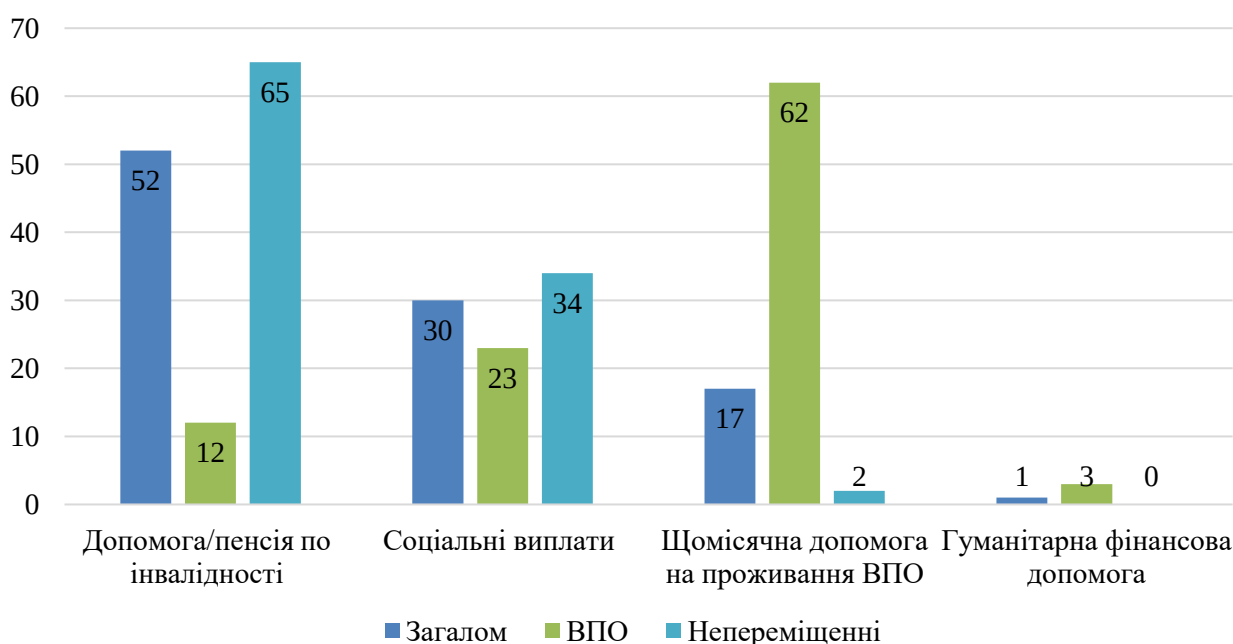

Рисунок 2.6 – Серед респондентів у домогосподарствах, які покладаються на соціальну допомогу в розмірі понад 50% свого доходу, тип схеми соціальної допомоги, про який повідомляли [47]

Загалом 5% населення, або 1 468 000 осіб, повідомили, що їхні домогосподарства залежать від соціальної допомоги, зокрема допомоги на проживання ВПО та гуманітарної фінансової допомоги. Серед цієї підгрупи найбільш поширеним джерелом доходу були виплати по інвалідності, про що повідомила половина респондентів (52%). Наступними за популярністю були інші соціальні виплати, зокрема для сімей з низьким рівнем доходу,

домогосподарств з дітьми та інших уразливих категорій (30%). Також 17% цієї підгрупи зазначили, що допомога ВПО є основним джерелом доходу для їхніх домогосподарств, тоді як гуманітарну фінансову допомогу отримувала лише 1% осіб у цій групі. Середній розмір державної фінансової підтримки на момент збору даних становив 2100 грн.

Дослідження показало, що ВПО більшою мірою залежать від соціальної допомоги: 10% отримують більше половини доходу свого домогосподарства з цієї допомоги, порівняно з 3% серед репатріантів та 4% серед непереміщеного населення. Залежність від соціальної допомоги була загалом вищою серед вразливих домогосподарств, і найвищою вона була серед домогосподарств з одним батьком (15%), порівняно з 4% у домогосподарствах без одного з батьків.

2.2 Оцінювання системи соціального захисту і підтримки України

Численні економічні, соціальні та політичні зміни, які відбуваються в країні, зокрема через наслідки війни, високий рівень внутрішньо переміщених осіб, кризу в економіці та погіршення рівня життя зумовлюють оцінювання системи соціального захисту і підтримки в Україні.

Система соціального захисту є важливою складовою державної політики, що має на меті забезпечити соціальні гарантії та підтримку для найбільш вразливих верств населення. Водночас зміни в соціальних потребах і вимогах громадян потребують постійного вдосконалення та адаптації механізмів допомоги. Тому оцінювання ефективності цієї системи дозволяє виявити проблеми та недоліки у її функціонуванні, а також сприяє розробці нових, більш ефективних заходів для підтримки громадян, особливо в умовах складної соціально-економічної ситуації.

Різні вікові групи та регіони України спричиняють різні потреби і виклики щодо доступу до соціальної підтримки. Вивчення цих відмінностей допомагає виявити слабкі місця в існуючих програмах соціальної допомоги та визначити, які з них потребують удосконалення або адаптації до специфічних умов (рис.

2.7).

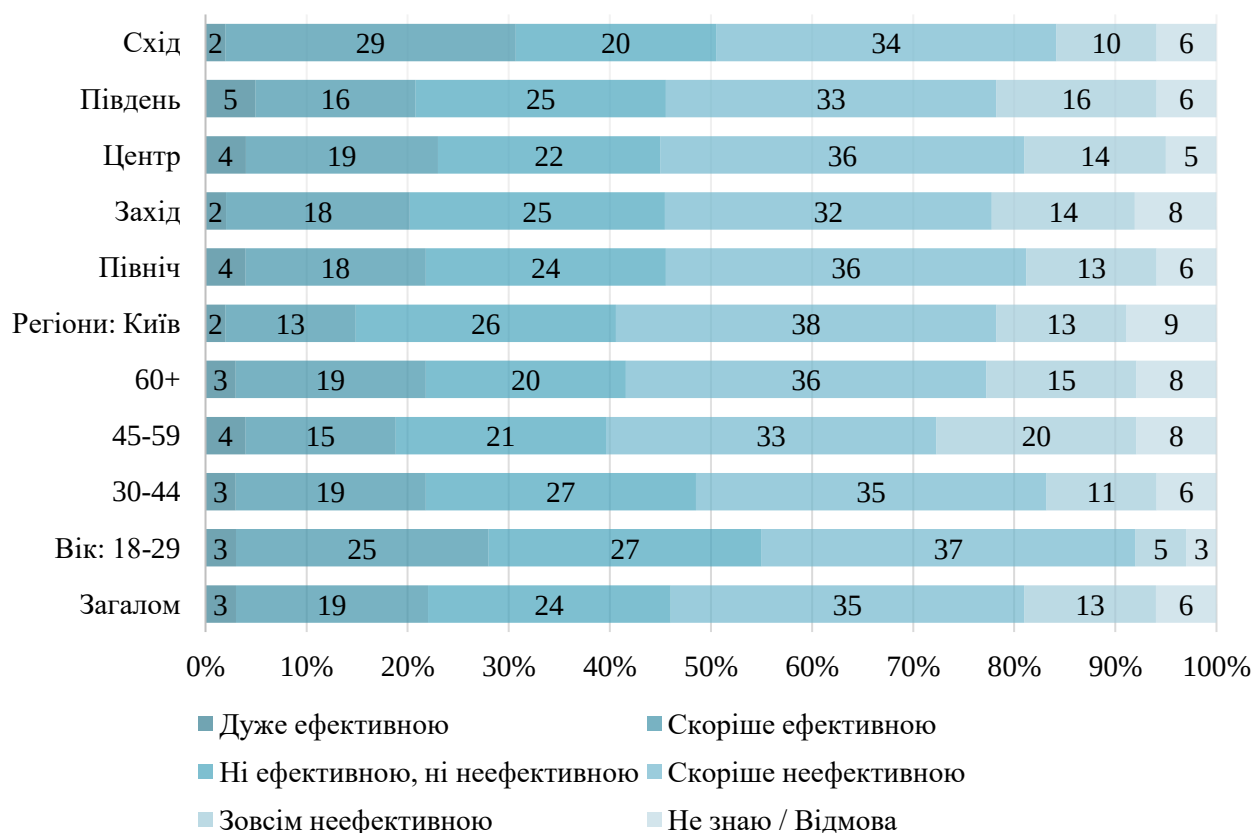

Рисунок 2.7 – Погляди людей за віком та по регіонах України щодо ефективності системи соціальної підтримки, % [48, с. 13].

Аналіз показників ефективності системи соціальної підтримки в Україні, згідно з отриманими даними, показує досить різноманітні оцінки з боку респондентів (рис. 2.7). Згідно з результатами, 22% респондентів вважають систему соціальної підтримки ефективною, в той час як майже половина (48%) оцінює її як неефективну, а 24% займають нейтральну позицію.

Розглядаючи оцінки за віковими групами, ми можемо відзначити, що молодші респонденти, зокрема віком 18-29 років, частіше вважають систему соціальної підтримки ефективною (25%). Це може бути пов'язано з тим, що молодь має інший досвід взаємодії із соціальними програмами, можливо, маючи менше потреб у тривалому лікуванні чи іншій специфічній підтримці.

Найвищі оцінки ефективності система отримала від респондентів зі Сходу України (29%), жителів сіл і сімей з дітьми. Це може вказувати на більшу доступність або ефективність соціальних програм у цих регіонах або серед певних категорій населення.

Натомість люди старшого віку, зокрема 45-59 років, здебільшого оцінюють систему як неефективну. Це може бути результатом того, що для цієї вікової групи актуальніші потреби в охороні здоров'я, пенсійних виплатах і соціальних послугах, які не завжди задовольняються існуючими програмами.

Особливу увагу варто звернути на оцінку системи соціальної підтримки з боку хворих, які потребують тривалого лікування або паліативного догляду. Лише 13% цієї категорії респондентів вважають систему ефективною, що свідчить про суттєву невідповідність потреб цієї групи населення реальним можливостям соціальних програм.

Загалом, результати опитування демонструють, що існуюча система соціальної підтримки в Україні потребує вдосконалення та адаптації до потреб різних груп населення, зокрема в частині підтримки осіб з особливими потребами та старшого віку.

Опитування показало, що 78% респондентів вважають, що місцева влада має надавати більше соціальних послуг вразливим групам населення. Водночас 57% зазначили, що отримати державну допомогу складно, що на 14% більше, ніж у 2022 році (рис. 2.8). Це свідчить про зростання потреби в покращенні доступності соціальної підтримки на всіх рівнях.

Понад половина респондентів (52%) підтримують ідею заміни пільг на грошову компенсацію, причому ця підтримка зростає з віком: 42% серед молоді 18–29 років і 57% серед людей віком 60+. Щодо зусиль держави у наданні соціальної підтримки, думки розділилися: 40% погодилися, 38% не згодні, а 17% висловили часткову згоду. Старші люди частіше схилилися до позитивної оцінки дій держави (50% серед 60+ проти 35–37% в інших вікових групах), як і мешканці сільської місцевості (47% порівняно з 37% у містах). У Києві рівень незгоди з твердженням значно нижчий (26%) порівняно з іншими регіонами, а

домогосподарства без дітей частіше оцінювали дії держави позитивно (42% проти 36% у домогосподарствах із дітьми).

Рисунок 2.8 – Погляди респондентів (N=2047) щодо соціальної політики, % [48, с. 14]

Серед пріоритетних сфер соціальної підтримки респонденти найчастіше виділяли освіту (37%), особливо ті, хто має дітей (45%), мешканці міст із населенням 101–500 тис. (46%) та особи віком 30–44 років (44%). Другим за важливістю напрямом була допомога з житлом (35%), яку частіше називали мешканці Києва (49%), великих міст (40–44%), молодь 18–29 років (45%), а також респонденти з дітьми (39%) (рис. 2.9).

Кожен третій респондент відзначив важливість державної допомоги у працевлаштуванні, перенавчанні, підтримці сімей, дітей і реабілітації. Програми

грошової допомоги вказали як пріоритет 29% опитаних, а соціальні послуги — лише 21%, що частково пояснюється недостатньою поінформованістю про них.

Рисунок 2.9 – Респонденти щодо пріоритетних напрямів соціальної підтримки, % [48, с. 15]

Серед можливих покращень системи соціальної підтримки в Україні респонденти найчастіше пропонували такі заходи:

- підвищення грошових виплат для малозабезпечених (18%), зокрема 26% респондентів віком 18–29 років підтримали цю ініціативу;
- збільшення розміру пенсії (17%), що особливо актуально для людей віком 60 років і старше, де підтримка цього заходу досягала 29%;
- покращення доступу до послуг з догляду за дітьми (13%), зокрема цей пункт був підкреслений домогосподарствами з дітьми (19%), а також домогосподарствами з малими дітьми (25%) і багатодітними родинами (21%).

Для багатодітних сімей та родин з маленькими дітьми важливим є розширення доступу до послуг з догляду та покращення інформованості про вже доступні послуги.

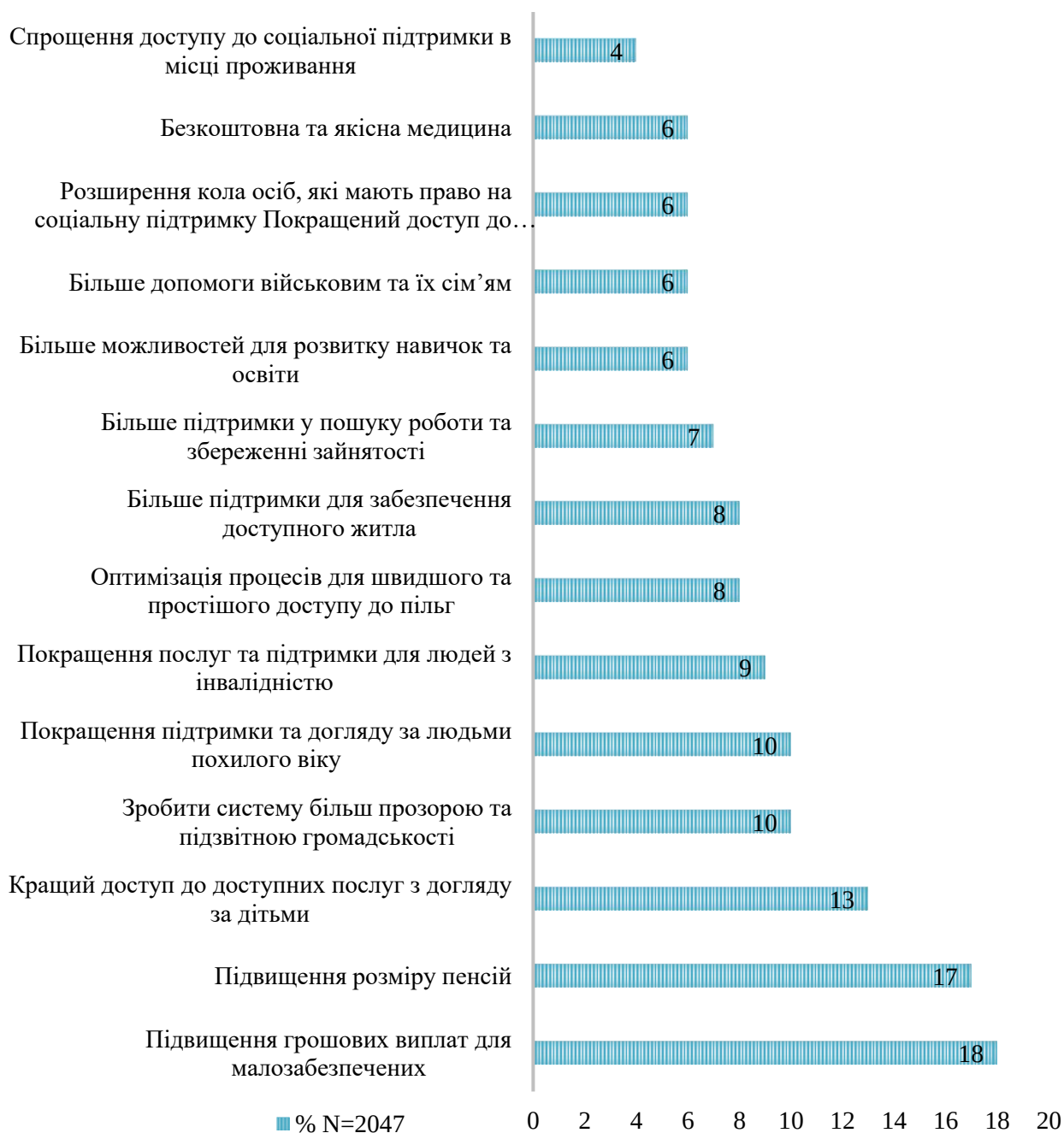

Рисунок 2.10 – Думка респондентів щодо напрямів покращення соціальної підтримки в Україні, % [48, с. 16]

2.3 Аналіз соціальної відповідальності в Україні

Соціальна відповідальність в Україні демонструє динамічний розвиток, але її рівень суттєво залежить від типу організацій, сектора економіки та ступеня інтеграції до міжнародних стандартів. Основними драйверами поширення практик корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) є великі компанії, зокрема транснаціональні корпорації та підприємства, що орієнтовані на експорт. Їхній досвід базується на застосуванні ESG-критеріїв, що включають екологічну, соціальну та управлінську складові.

Водночас соціальна відповідальність в Україні залишається нерівномірно розвиненою. Малий і середній бізнес значно рідше впроваджує систематичні підходи до КСВ, переважно через обмеженість ресурсів та недостатню мотивацію з боку держави. Соціальна відповідальність зосереджується здебільшого у формах благодійності, меценатства та окремих екологічних ініціатив. Водночас інтеграція до міжнародних ринків стимулює українські компанії до підвищення стандартів, адже соціальна відповідальність розглядається як ключовий критерій надійності бізнесу. Для повноцінного розвитку КСВ потрібна комплексна підтримка на рівні державної політики, освітніх ініціатив і суспільного запиту.

Війна в Україні суттєво вплинула на діяльність компаній, зокрема на їхню прозорість та соціальну відповідальність. Багато підприємств адаптували свої стратегії, щоб підтримати суспільство та економіку в умовах кризи. Останній доступний "Індекс ESG прозорості компаній України" було опубліковано у 2020 році, де середній рівень розкриття інформації становив 32%, а для компаній з ТОП-10 – понад 60%. Відсутність оновлених даних пов'язана з викликами, спричиненими війною, що ускладнюють збір та публікацію інформації.

На основі оцінки публічної інформації 2020 року відповідно до ESG-критеріїв, яка охоплювала сайти найбільших платників податків України та компаній, що добровільно приєдналися до оцінювання, перші позиції у рейтингу прозорості посіли як державні, так і приватні компанії (по 5) (табл. 2.4) [49]. Це

свідчить про певний баланс між секторами, що демонструють високий рівень прозорості та впровадження стандартів корпоративної соціальної відповідальності. Особливо варто зазначити, що до лідерів належать компанії, які інтегровані у міжнародний ринок, де соціальна відповідальність розглядається не лише як етичний принцип, а й як необхідна складова конкурентоспроможності [50].

Таблиця 2.4 – Перша десятка компаній за результатами індексу ESG прозорості в Україні у 2020 р. [49]

Місце	Назва компанії	Форма власності	Бал
1	ПрАТ «ВФ Україна»	Приватна	62,5
2	АТ «Перший український міжнародний банк» (ПУМБ)	Приватна	60
3	Група ДТЕК	Приватна	55,5
4	АБ «Укргазбанк»	Державна	53
5	ІП «Кока-кола Беверіджиз Україна Лімітед»	Приватна	52
6	ДП «НАЕК «Енергоатом»	Державна	50
7	ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» (МХП)	Приватна	49,5
8	ПрАТ «Укргідроенерго»	Державна	48
9	АТ «Українська залізниця»	Державна	47
10	НАК «Нафтогаз України»	Державна	46

Результати досліджень свідчать, що лідерами розвитку корпоративної соціальної відповідальності в Україні є компанії, які інтегровані в міжнародний ринок. Значна роль міжнародного ринку у розвитку корпоративної соціальної відповідальності в Україні пояснюється необхідністю відповідати вимогам глобальних стандартів. Інтеграція до світових ринків дозволяє українським

компаніям не лише вивчати досвід транснаціональних корпорацій, але й впроваджувати його, формуючи репутацію надійного та успішного бізнесу. Таким чином, корпоративна соціальна відповідальність стає ключовим показником довгострокової стійкості, що позитивно впливає як на імідж компанії, так і на економічну та соціальну стабільність країни в цілому.

Українське економічне медіа The Page та CSR Ukraine у травні 2023 року ініціювали важливе дослідження корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) бізнесу в умовах війни. Дослідження спрямоване на оцінку внеску українських компаній у підтримку фронту, співробітників, громади, держави та суспільства загалом у складний 2022 рік (табл. 2.5) .

Таблиця 2.5 – Рейтинг оцінювання внеску українських компаній у підтримку фронту, співробітників, громади, держави та суспільства загалом у 2022 р. [51]

Позиція	Компанія	Загальна кількість балів	Безперервність бізнесу і податки	Безпека співробітників	Боездатність	Об'єднаність	Громада
1.	Київстар	89	11	20	18	20	20
2.	EPAM Україна	88	13	20	17	20	20
3.	Infopulse	87	16	20	18	13	20
4.	Датагруп-Volia	68	11	12	15	10	20
5.	SoftServe	67	12	20	15	8	12
6.	Ciklum	63	10	16	15	6	16
7.	Capgemini Engineering Ukraine	60	13	20	16	1	10
8.	Master of Code Global	55	6	11	13	11	14
9.	ІТ - Інтегратор	48	0	20	12	11	5
10.	ELEKS	46	4	13	16	5	8

Результати дослідження, в якому було представлено 10 найкращих ІТ-компаній за рейтингом свідчать, що всі ці компанії визнали внесок у перемогу та інтеграцію ветеранів як одні з ключових напрямків корпоративної соціальної

відповідальності (КСВ) під час війни. Вони активно підтримують військові та гуманітарні ініціативи, зокрема через працевлаштування ветеранів, що є важливим елементом їхнього соціального зобов'язання в цей складний період.

Бізнеси, які ставляться до своїх зобов'язань перед працівниками і суспільством не тільки через призму законодавства, але й на основі моральних принципів, продовжують демонструвати високий рівень відповідальності. Зокрема, вони активно інвестують у створення комфортних умов для працівників, підтримують їх у важких ситуаціях та допомагають повернутися до нормального життя тим, хто служив на фронті. Благодійні програми, підтримка волонтерських ініціатив, зміни у виробничих процесах для потреб ЗСУ — все це стало звичайною практикою для багатьох бізнесів.

Наведемо Топ-10 компаній, які стабільно інтегрують практики корпоративної соціальної відповідальності, орієнтуючись на виклики, з якими Україна зіткнулася в 2023 році (табл. 2.6) [52].

Таблиця 2.6 – Топ-10 соціально відповідальних компаній в Україні у 2023 р. [52]

Компанія	Сфера діяльності	Внутрішня КСВ	Зовнішня КСВ	Зобов'язання та допомога в умовах війни
1	2	3	4	5
АТБ	Ритейлер	Підтримка співробітників, стабільні зарплати, медичне та соціальне страхування.	Благодійність для ЗСУ, медиків, рятувальників, підтримка громад.	Понад 1 млрд грн на допомогу військовим, закупівля дронів і техніки, допомога онкохворим дітям.
Lidea в Україні	Сільське господарство	Безпечні умови праці, навчання і розвиток персоналу, допомога ветеранам.	Допомога аграріям, надання насіння, облаштування дитячих садочків.	Понад 33 млн грн на допомогу населенню, 10 т пшениці для фермерів Херсонщини.
ІнтерХім	Фармацевтика	Комфортні умови праці, соціальні бонуси, навчання.	Благодійні проекти для ЗСУ, підтримка медичних установ.	Понад 210 млн грн на військові потреби, закупівля дронів, приладів нічного бачення, морських дронів.

Продовження табл. 2.6

1	2	3	4	5
Київстар	Телекомунікації	Підтримка співробітників, соцпроекти для абонентів.	Допомога дітям з опіками та онкозахворюваннями, відновлення інфраструктури.	1,6 млрд грн на допомогу країні, більше 150 млн грн для ЗСУ, підтримка гуманітарних ініціатив.
EVA	Роздрібна торгівля	Забезпечення обідами військових, соціальні проекти.	Благодійні збори для постраждалих від війни, допомога тваринам.	Зібрано понад 61 млн грн на підтримку ЗСУ, допомога жертвам війни та тваринам у притулках.
ПУМБ	Банк	Допомога співробітникам, підтримка родин загиблих та поранених.	Благодійні ініціативи для ЗСУ, підтримка українських виробників.	186 млн грн на соціальні інвестиції, проект "Ми однієї крові" на 5,6 млн грн для допомоги медичним службам.
Фармак	Фармацевтика	Підтримка працівників, інвестиції в екологічні проекти.	Благодійні проекти для постраждалих, утилізація ліків.	Запуск проекту утилізації ліків у Києві, підтримка здоров'я та освіти.
“Фокстрот”	Ритейлер	Інклюзивність, безбар'єрність у магазинах, підтримка працівників, що захищають країну	Благодійність: арт-терапія для дітей, закупівля гаджетів для ЗСУ, підтримка дітей полонених та загиблих захисників	Надання допомоги ЗСУ на суму понад 20 млн грн, закупівля гаджетів для військових, підтримка дітей та інклюзивних ініціатив в умовах війни
CEMARK	Виробник цементу	Підтримка працівників, енергозбереження, покращення умов праці	Пожертвування на відновлення інфраструктури, екологічні програми, будівельні матеріали для медичних закладів	Надає допомогу постраждалим від війни, у тому числі внаслідок підриву Каховської ГЕС. Пожертвування на суму понад 70 млн грн
Cosmolot	Онлайн-казино	Створення робочих місць, підтримка працівників у складні часи	Благодійні проекти для армії, підтримка розвитку ВПК, дерусифікація платформи	Задонатило 100 млн грн на виробництво дронів для ЗСУ, допомога на суму понад 130 млн грн, запуск благодійних ініціатив

Цей список, складений не за рейтингом, а включає компанії, що не тільки відповідають на потреби часу, а й активно підтримують соціально важливі ініціативи. Головною метою проекту є підвищення обізнаності щодо ефективних

практик соціально орієнтованих програм, що набули актуальності в умовах війни. Досвід компаній, представлених у топі, стане цінним орієнтиром для інших бізнесів, що підтримують своїх працівників, громади та країну в ці непрості часи.

Наведені компанії активно працюють над внутрішніми та зовнішніми соціальними проектами, в тому числі в умовах війни, підтримуючи не лише своїх працівників, а й широкі верстви населення.

Таким чином, соціально орієнтовані ініціативи стають важливою частиною корпоративної стратегії, що допомагає не лише в подоланні кризових моментів, але й у збереженні та розвитку національної економіки.

Згідно з опитуванням Factum Group Ukraine, 7 із 10 респондентів (67%) підтвердили, що отримували допомогу від українських компаній, які ведуть бізнес в Україні. Найбільшу важливість серед отриманої допомоги займають підтримка компаній у сфері телекомунікацій та мобільного зв'язку (46%), а також підтримка компаній, що спеціалізуються на виробництві продуктів харчування (38%), логістиці/доставці (34%), банківській справі/фінансах (32%) та ІТ-компаніях (28%) (рис. 2.11).

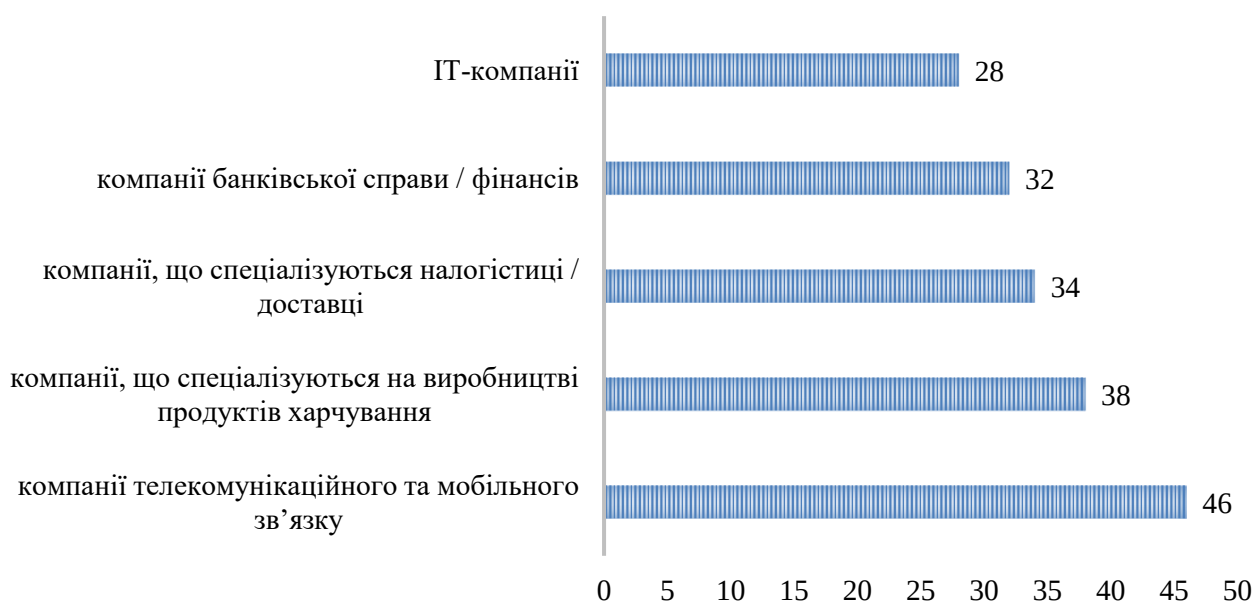

Рисунок 2.11 – Рівень надання вітчизняними компаніями допомоги населенню під час війни (за галузями), % [53]

За результатами досліджень, найбільша кількість військової допомоги була надана в Західному регіоні України (94%), тоді як в Центральному та Південному регіонах ця цифра дещо нижча — 89% та 83% відповідно. Найменше допомоги надійшло на Схід, де цей показник становить 72% (рис. 2.12) [53].

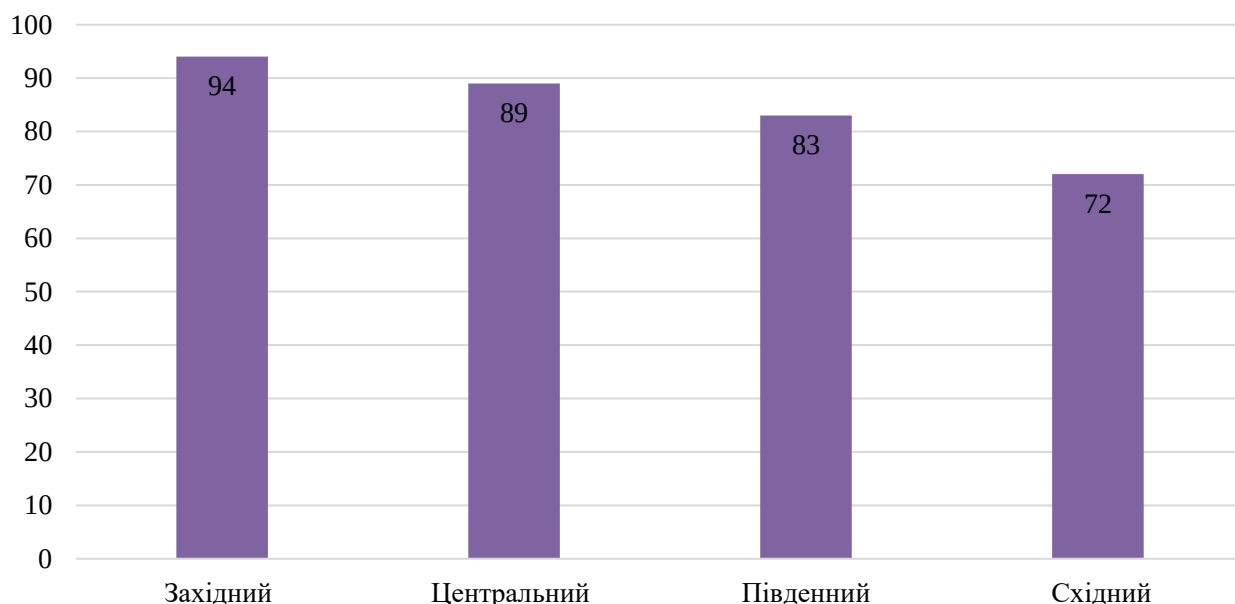

Рисунок 2.12 – Особливості поширення надання військової допомоги під час війни в регіонах [53]

Мешканці територіальних громад виявили більшу готовність жертвувати на військові потреби (88%), у порівнянні з внутрішньо переміщеними особами, з яких 80% брали участь у благодійних ініціативах. Однак внутрішньо переміщені особи більш активно долучалися до інших видів допомоги, ніж місцеві жителі (66% проти 72%). Згідно з результатами опитування, більше половини благодійників жертвують як на військові, так і на інші потреби, зокрема на допомогу внутрішньо переміщеним особам. Зростання благодійницької діяльності підтверджується 84% опитаних, які зазначають збільшення рівня цієї активності в Україні.

Сучасною характеристикою суспільного стану та розподілу соціальної відповідальності в Україні є нестабільність. Операційна сфера соціальної

політики функціонує в умовах складного соціально демографічного, економічного та політичного контексту. Навіть за умови існування декларованих соціальних зобов'язань держави, їх обсяг систематично скорочується, а розподіл відповідальності все більше перекладається на суб'єктів нижчих рівнів: регіонального, місцевого, корпоративного або навіть на рівень окремих громадян. Перешкода професійній реалізації та пошуку гідної роботи – реальність для багатьох, соціальні ліфти працюють недостатньо ефективно. Використання потенціалу людей, що мають обмежені можливості працювати, обмежується та утруднюється. Нерівномірність доходів та можливостей доступу до ресурсів і послуг робить суспільство менш спрямованим на загальний добробут. Відмінність у доходах прийнятна в ринковій економіці, але значний розрив спричинює в суспільстві несправедливість і може генерувати соціальне напруження.

Згідно з даними соціологічних досліджень, що проводились Інститутом соціології НАН України, було визначено основні фактори впливу на формування соціальної відповідальності в державі (рис. 2.13).

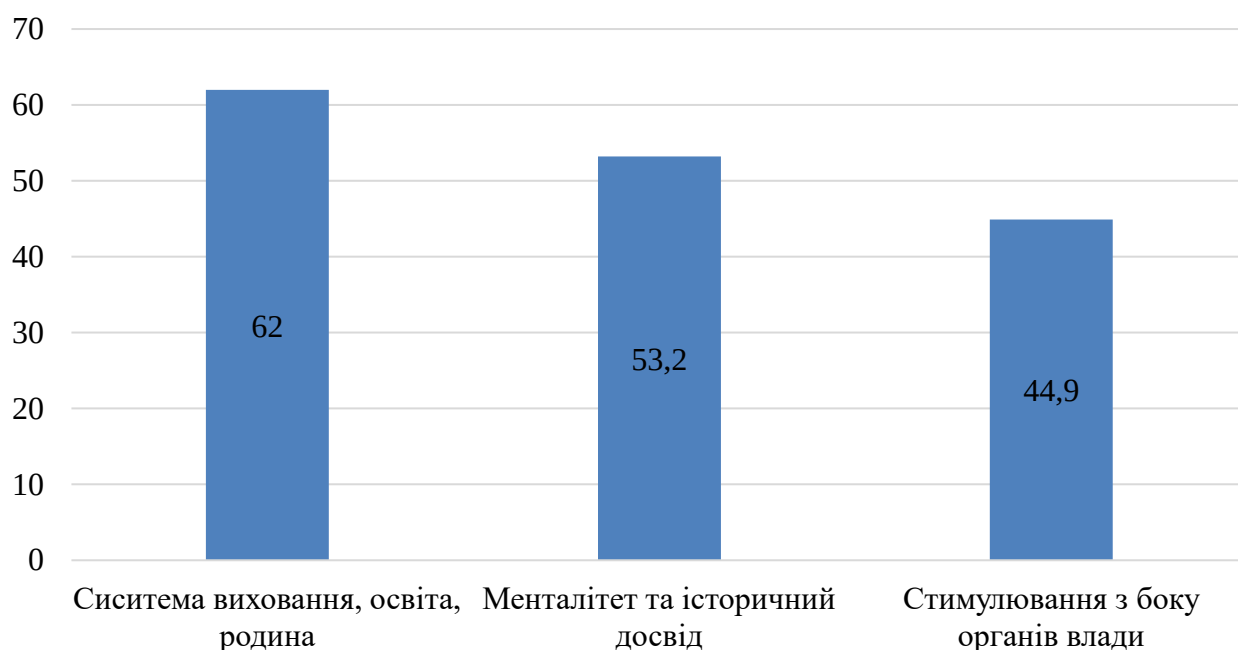

Рисунок 2.13 – Оцінка основних факторів впливу на формування соціальної відповідальності в державі, % [54]

Основними факторами, що впливають на формування соціальної відповідальності в Україні, є система виховання, освіта та роль родини, які підтримують 62% опитаних. Ці показники вказують на важливість закладення базових цінностей і принципів соціальної відповідальності ще з раннього віку. Менталітет та історичний досвід також відіграють значну роль, на що звертають увагу 53,2% респондентів, підкреслюючи вплив культурних та історичних особливостей на суспільну свідомість. Стимулювання з боку органів влади отримало підтримку 44,9%, що свідчить про важливість державної політики у формуванні та розвитку соціально відповідальної поведінки як на індивідуальному, так і на колективному рівнях. Це вказує на потребу комплексного підходу, де ключовими є взаємодія освіти, родинних цінностей, історичного контексту та активної ролі влади.

Війна значно трансформувала підходи до соціальної відповідальності в Україні, зокрема змінила її пріоритети, масштаби та форми реалізації. У кризових умовах соціальна відповідальність бізнесу, держави та громадянського суспільства стала більш орієнтованою на допомогу армії, підтримку внутрішньо переміщених осіб, відновлення інфраструктури та забезпечення базових потреб населення.

Багато компаній переорієнтували свої корпоративні програми з довгострокових проєктів на екстрену допомогу. Вони забезпечують фінансову підтримку військових, закупівлю обладнання та медикаментів, а також реалізують програми гуманітарної допомоги. Значна увага приділяється також працівникам: підприємства активно допомагають своїм співробітникам евакуюватися, забезпечують гнучкі умови праці, психологічну підтримку та фінансову допомогу.

Держава, зі свого боку, посилила роль соціального захисту, спрямовуючи ресурси на забезпечення життєво необхідних умов для постраждалих регіонів, стимулювання економіки та реінтеграцію ветеранів у суспільне життя.

Громадянське суспільство також проявило високий рівень соціальної відповідальності через волонтерство, благодійність та організацію громадських

ініціатив. Волонтерські рухи стали потужною силою, що об'єднує різні верстви населення для допомоги армії та постраждалим.

Таким чином, війна не лише загостила потребу в соціальній відповідальності, але й активізувала її реалізацію. Водночас вона продемонструвала важливість об'єднання зусиль бізнесу, держави та громадянського суспільства для спільного подолання викликів та відновлення країни.

Висновки до 2 розділу

Загальна тенденція щодо соціальних видатків свідчить про зростання абсолютних видатків на соціальний захист, що демонструє зусилля держави у підтримці населення, особливо в умовах кризових ситуацій (війни). Водночас зменшення частки соціального захисту у структурі видатків бюджету відображає зміну пріоритетів бюджетної політики, зумовлену потребами воєнного часу.

Зростання соціальних стандартів до 2022 року становило в середньому 27-28% для всіх категорій, що вказує на поступову адаптацію до інфляційних процесів. Стабілізація у 2023 році (відсутність підвищення) обумовлена економічними викликами воєнного часу, що обмежили фінансові можливості держави. Прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, залишається найнижчим, підкреслюючи потребу в додаткових заходах підтримки цієї категорії.

Зростання мінімальної заробітної плати може бути позитивним для працюючого населення, підвищуючи рівень їх добробуту. Однак низька динаміка пенсій свідчить про недостатню підтримку літніх громадян, які є вразливою групою населення. Таким чином, проаналізовані дані підкреслюють потребу у більш збалансованій соціальній політиці, яка враховуватиме як інтереси працюючих, так і пенсіонерів, щоб забезпечити гідний рівень життя всім категоріям населення.

Результати аналізу ефективності системи соціального захисту та

підтримки в Україні свідчать про наявність значних викликів у її функціонуванні. Лише 22% респондентів вважають систему ефективною, тоді як майже половина (48%) оцінює її як неефективну. Це вказує на недостатню здатність соціальних програм задовольняти базові потреби громадян, особливо тих, хто перебуває в найвразливіших категоріях, зокрема хворих, що потребують тривалого лікування або паліативного догляду. Лише 13% цієї групи висловили задоволення системою, що свідчить про суттєву прогалину в адресній підтримці.

При цьому спостерігається розрив у сприйнятті ефективності залежно від віку, місця проживання та сімейного статусу. Молодші респонденти, жителі Сходу, сільської місцевості та сім'ї з дітьми частіше оцінюють систему позитивно, що може свідчити про певну доступність соціальних послуг у цих категоріях. Натомість старше покоління та особи з особливими потребами демонструють нижчий рівень задоволення, вказуючи на недоліки в охопленні їхніх специфічних потреб.

Таким чином, для підвищення ефективності соціальної підтримки необхідно вдосконалити механізми адресності, забезпечити доступність послуг для вразливих категорій населення та адаптувати програми до регіональних та вікових особливостей. Особливу увагу слід приділити покращенню підтримки осіб, що потребують тривалого лікування, а також розширенню можливостей зайнятості, аби зменшити залежність населення від соціальної допомоги.

Соціальна відповідальність в Україні перебуває на етапі активного розвитку, що підкріплюється зростанням суспільної свідомості та збільшенням кількості ініціатив з боку бізнесу, громадян та органів влади. Основними факторами, що впливають на її формування, є система виховання, освіта та роль родини, які визначають базові моральні та етичні принципи (62%). Важливим чинником також є менталітет та історичний досвід (53,2%), які формують колективну ідентичність і впливають на готовність громадян до участі у соціальних та благодійних ініціативах. Державне стимулювання соціальної відповідальності (44,9%) сприяє залученню більшої кількості учасників до

реалізації соціальних проектів, однак його потенціал ще не повністю реалізований.

Соціальна відповідальність в Україні є невід'ємною складовою суспільного та економічного розвитку, яка зазнала суттєвих змін у контексті військових викликів. Значна частина українських компаній активно впроваджує корпоративну соціальну відповідальність (КСВ), спрямовану як на підтримку співробітників, так і на допомогу громадам і військовим. Війна також стимулювала бізнес до впровадження соціально орієнтованих програм, що сприяють збереженню робочих місць, підтримці громади та допомозі захисникам. Близько 33,4% компаній адаптувалися до умов війни та обрали нові стратегічні напрями розвитку, тоді як більше половини діють інтуїтивно, керуючись нагальними потребами.

Особливо значущим є активне залучення громадян до військової та гуманітарної допомоги в умовах війни. Згідно з дослідженнями, більше половини благодійників спрямовують кошти на потреби захисників і внутрішньо переміщених осіб. При цьому мешканці територіальних громад долучаються до таких ініціатив частіше, ніж внутрішньо переміщені особи, що підкреслює роль локальних громад у підтримці соціальної відповідальності.

3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1 Пропозиції щодо розвитку соціальної відповідальності в Україні

За результатами аналізу визначено, що основними шляхами розвитку системи соціальної відповідальності держави як антикризової компоненти публічного управління повинно стати передусім подолання проблем та перешкод на всіх рівнях системи публічного управління через:

- створення державної ідеології соціальної відповідальності влади, спільно з розвитком інноваційної та ефективної економіки;
- побудову практики взаємодії між владою, громадським та приватним сектором перш за все на системі морально-етичних принципів, притаманних усім розвиненим демократичним державам;
- створення сприятливого економічного середовища шляхом протидії корупції, що приведе до детінізації економіки та її поступового виходу з кризи;
- гарантування державою суворого дотримання чинних за конів на всіх рівнях з дотриманням принципів соціальної відповідальності;
- відновлення довірливої атмосфери у взаєминах між владою й громадянами та загалом у суспільстві;
- популяризацію політичної та правової культури з метою формування значного прошарку свідомої та досвідченої частини громадян [54].

Аналіз досвіду бізнес-практик та оцінка експертів показують, що значна частина української економіки активно долучилася до соціальних волонтерських ініціатив, спрямованих на підтримку населення та армії, а також вирішення екологічних проблем, що виникли внаслідок війни. У той же час, було розроблено та вдосконалено методи управління соціальними проєктами, створено різноманітні коопераційні фонди за участю як вітчизняних компаній, так і міжнародних організацій. Більшість українських компаній виконували свої зобов'язання перед державою, сплачували податки та виплачували заробітні

плати, активно підтримуючи країну та її громадян [55; 56].

Проте не всі компанії під час війни демонструють соціальну відповідальність, зокрема, на деяких ринках, таких як нелегальні тютюнові вироби, будівництво, нерухомість, роздрібна та оптова торгівля, а також фінансовий сектор, відзначається значний рівень тіньової економіки, що призводить до зменшення надходжень до державного бюджету. Для боротьби з цим необхідно посилити вимоги до роботодавців, зменшити навантаження на фонд оплати праці, упорядкувати податкові платежі та полегшити адміністративне навантаження на підприємства, удосконалюючи судову систему та протидіючи корупції [57; 58].

Перспективи розвитку соціальної відповідальності в Україні вимагають підтримки з боку держави, включаючи запровадження податкових пільг для відповідальних підприємств, формулювання національних стратегій розвитку цієї сфери та активне інформування громадськості для підвищення обізнаності та участі у таких ініціативах [59; 60].

Соціальна відповідальність на рівні держави створює фундамент для розвитку подібних практик серед бізнесу та громадян. Водночас, компанії, реалізуючи власні ініціативи, значно сприяють соціальним змінам у суспільстві, активно взаємодіючи з громадами та вирішуючи локальні проблеми. Компанії, як частина економічної структури суспільства, мають значний вплив на розвиток соціальних ініціатив, оскільки вони можуть не лише слідувати державним стандартам, але й активно впливати на покращення соціального клімату через корпоративні соціальні проекти. Участь громадян, зі свого боку, допомагає зміцнити культуру відповідальності на індивідуальному рівні, створюючи передумови для взаємної підтримки та розвитку. Вони можуть вносити свій вклад через відповідальне споживання, участь у волонтерських програмах та підтримку ініціатив, що сприяють сталому розвитку суспільства [61].

Бізнес, орієнтуючись на вирішення соціальних проблем, часто стикається з необхідністю співпраці з громадськими організаціями. Це партнерство дозволяє значно підвищити ефективність соціальних ініціатив, знижуючи при

цьому витрати на їх реалізацію. Оскільки компанії не завжди мають необхідні знання та досвід для успішного впровадження соціальних проєктів, громадські організації, завдяки своїй високій репутації та фаховості, стають надійними партнерами для досягнення спільних цілей.

У воєнний час компаніям часто складно визначити, як найкраще організувати соціальні заходи, орієнтуючись на реальні потреби суспільства. Однак є кілька підходів, які можуть допомогти сприяти розвитку корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) [56; 62; 63; 64]:

- визначення напрямків діяльності компанії та аудиторії, якій вона може допомогти. Першим кроком є орієнтація на потреби, що виникають через воєнний стан, та визначення аудиторії, на яку може бути спрямована допомога компанії;

- поєднання бізнесових і соціальних цілей. Діяльність компанії має поєднувати бізнесові та соціально орієнтовані напрями. Це може бути підтримка конкретних проєктів або організацій, а також сприяння в вирішенні актуальних соціальних проблем, таких як забезпечення житлом, харчуванням, освітою, реабілітацією дітей, перепідготовкою дорослих, охороною здоров'я, екологією та безпекою;

- прозорість і мотивація до участі. Важливо бути відкритими у своїй діяльності, показувати реальні історії, в яких брала участь компанія, і мотивувати інших долучатися до таких ініціатив;

- психологічна та соціальна підтримка. Тимчасово переміщені особи потребують не лише матеріальної допомоги, а й психологічної підтримки, а також залучення до волонтерської діяльності та соціальної роботи тощо.

Для того, щоб вдосконалити практики КСВ у воєнний час, можна вжити низку заходів, перелік яких наведено на рисунку 3.1 щодо загальних міждержавних, загальнодержавних і регіональних ініціатив та на рисунку 3.2 – підприємницьких загальнодержавних і регіональних ініціатив [56].

Рисунок 3.1 – Систематичні загальні заходи щодо вдосконалення проєктів соціальної відповідальності під час війни в Україні на міждержавному, загальнодержавному і регіональному рівнях

Для поліпшення соціальної відповідальності на підприємницькому рівні необхідно впроваджувати заходи, спрямовані на формування прозорих і етичних бізнес-практик. Крім того, важливим є спрощення процедур для підприємств, які

впроваджують ініціативи в рамках корпоративної соціальної відповідальності, включаючи податкові пільги та підтримку з боку держави.

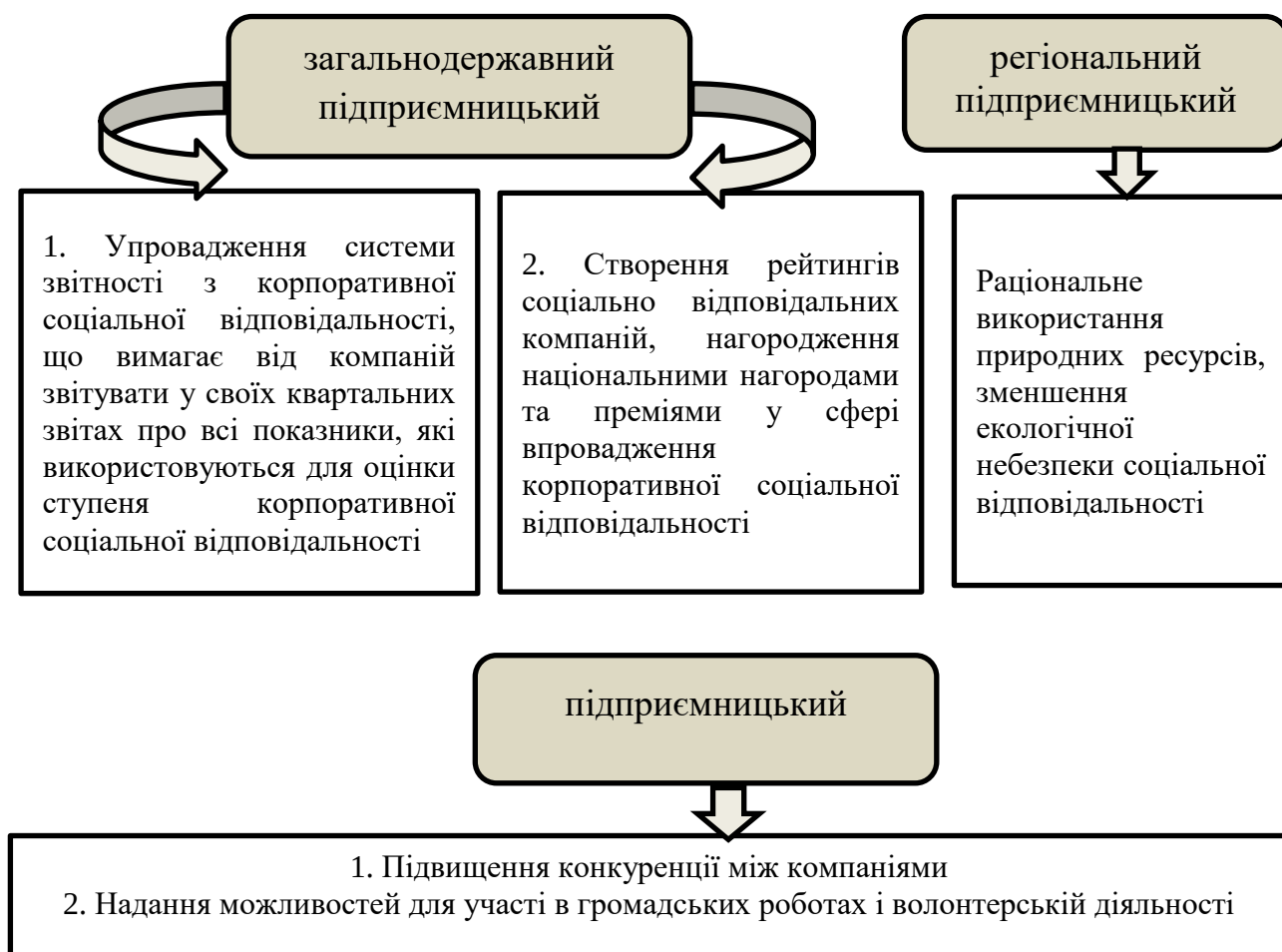

Рисунок 3.2 – Систематичні підприємницькі заходи щодо вдосконалення проєктів соціальної відповідальності під час війни в Україні на загальнодержавному і регіональному рівнях

Залучення керівників та співробітників до благодійної діяльності має значний вплив на атмосферу в компанії. Одним із головних ефектів є створення єдності серед колективу навколо спільного проєкту, який не пов'язаний безпосередньо з робочими завданнями. Співробітники мають можливість побачити себе з іншого боку, краще пізнати колег, зрозуміти різницю в підходах до виконання завдань та вирішення проблем. Це допомагає покращити взаєморозуміння та зміцнити командний дух.

У такій атмосфері значно легше просувати цінності компанії, особливо ті, що стосуються соціальної відповідальності. Культура, яка формується через участь у соціальних проєктах, відкриває шлях до нового бачення і сприяє впровадженню змін. Як результат, компанія отримує позитивні зміни як всередині колективу, так і в зовнішньому сприйнятті. У таблиці 1 представлені мотиви, які сприяють розвитку КСВ, а також фактори, що підвищують привабливість громадських організацій для бізнесу.

Ключовим елементом ефективної підтримки ГО є пошук надійного партнера, який відповідатиме за благодійні ініціативи, що дозволяє забезпечити стабільність і результативність таких проєктів.

Команда Pro Bono Club Ukraine створила каталог КСВ-ініціатив, спрямований на підвищення ефективності співпраці між бізнесом та громадським сектором [63]. За результатами дослідження, було виявлено, що компанії зазвичай працюють над зовнішніми та внутрішніми проєктами і ініціативами. Зокрема, серед 44 соціально відповідальних компаній, які взяли участь у дослідженні, 86% співпрацюють з громадськими організаціями та благодійними фондами [50].

Це свідчить про необхідність поєднання внутрішніх та зовнішніх аспектів КСВ у бізнес-стратегії, а також про важливість активізації співпраці між бізнесом та громадськими організаціями. Підвищення ефективності діяльності ГО може бути досягнуте шляхом формулювання спільних КСВ-заходів для великих компаній, які є лідерами у своїх галузях.

Імідж і хороша репутація громадських організацій, а також активна реклама їхніх ініціатив у суспільстві (через PR-кампанії, інформаційні матеріали та нефінансові звіти) дозволяють залучати різноманітних вкладників, включаючи приватних, корпоративних і державних інвесторів.

Такі компанії є оптимальними кандидатами для запропонування заходів співпраці, які можуть бути реалізовані в рамках зовнішньої КСВ. Подробиці можливих заходів для партнерства представлені на рисунку 3.3.

Pro Bono / безоплатні послуги	Надання безкоштовних професійних послуг громадським організаціям (ГО) та їх бенефіціарам, включаючи інформаційну підтримку через власні та партнерські інформаційні ресурси.
Гуманітарна допомога	Дисконтні програми для ГО та їх бенефіціарів, цільова адресна безоплатна допомога у вигляді фінансової підтримки, добровільних пожертвувань, виконання робіт або надання послуг із гуманних мотивів.
Залучення спонсорських коштів	Фінансування освітніх цілей, таких як створення програм для літніх людей і дітей групи ризику (навчання користування сучасними засобами комунікації, корекція девіантної поведінки, освіта протягом життя тощо).
Фандрейзингові консультації	Підбір та розробка індивідуальних фандрейзингових ідей і проєктів для вирішення конкретних проблем; планування міністратегій для залучення ресурсів; надання послуг зі спільного використання ресурсів у соціальних проєктах.
Планування благодійної діяльності	Організація благодійної діяльності для донорів, включаючи розробку планів і стратегій спрямованих на максимізацію ефективності допомоги.
Консультаційні послуги	Надання консультацій із розробки та оцінки ефективності благодійних проєктів, правових і бухгалтерських питань, а також інформування про найбільш актуальні соціальні проблеми регіону для донорів.
PR-послуги для бізнесу	Проведення благодійних сезонів, ярмарків, конкурсів спонсорів, тематичних тижнів і соціальних конкурсів, що спрямовані на підтримку ініціатив бізнесу, а також організація семінарів з тематики корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) і благодійності.

Рисунок 3.3 – Пропозиції щодо розвитку партнерства ГО та провідних компаній України [50]

Співпраця бізнесу з ГО приносить численні переваги (рис. 3.4).

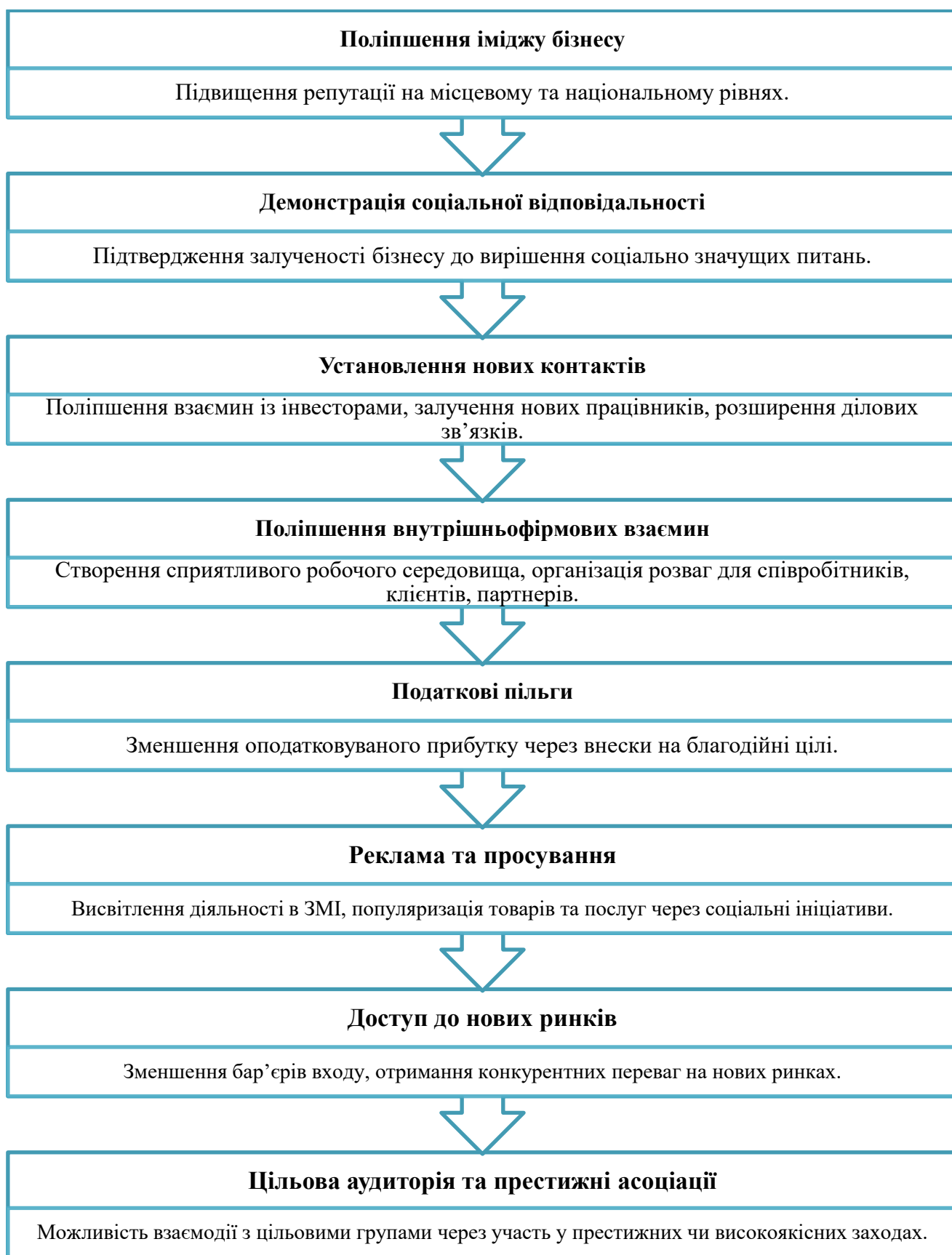

Рисунок 3.4 – Переваги, які бізнес отримує від співпраці з ГО [50]

Однією з основних переваг є активне залучення ЗМІ для просування соціально відповідальних практик, що сприяє розвитку благодійної діяльності та поширенню досвіду в цій сфері. Це також надихає інші компанії на соціальну участь, а підприємства, в свою чергу, отримують більше довіри від партнерів і клієнтів.

Завдяки такому партнерству бізнес може пришвидшити процес прийняття рішень і бути впевненим у належному використанні своєї підтримки. Правові та податкові пільги щодо підтримки соціальних ініціатив сприяють активнішому поширенню благодійної діяльності, хоча вони не є основною мотивацією для участі в таких заходах. Крім того, участь у соціальних акціях дозволяє компанії формувати позитивний імідж, що асоціюється з допомогою суспільству, що, в свою чергу, сприяє вибору її продуктів і послуг.

Обмін інформацією та розвиток нових контактів, які виникають завдяки такій співпраці, також є важливими перевагами для бізнесу. Окрім цього, участь у благодійних проєктах зміцнює внутрішню лояльність співробітників і знижує плинність кадрів, що позитивно впливає на загальну атмосферу в компанії.

На нашу думку, саме реалізація принципу соціальної відповідальності створює передумови для моральної реабілітації бізнес-діяльності в очах громадськості [65], сприяє взаємодії з державними та громадськими інститутами, гармонізує приватний і загальний інтереси, результатом чого мало б бути формування позитивної думки про бізнесменів та бізнес-організацій.

3.2 Вдосконалення системи соціального захисту на основі інклюзивності та використання цифрової платформи

Гуманітарна ситуація в Україні залишається складною через тривале повномасштабне вторгнення, що спричиняє нестабільність фінансування та обмеження гуманітарного простору. Кількість людей, які не можуть задовольнити свої базові потреби, залишається критично високою, що вимагає пріоритизації найгостріших потреб.

Українська система соціального захисту демонструє потенціал для задоволення гуманітарних потреб у більш стійкий і довгостроковий спосіб. Це вимагає переходу до ефективних підходів із залученням розвитку та посилення співпраці з міжнародними партнерами. Ураховуючи обмеженість фінансових ресурсів через війну, подальші інвестиції в економічну ефективність та зміцнення системи соціального захисту є ключовими для стабілізації ситуації [66].

Різке скорочення фінансування гуманітарних грошових переказів в Україні створює суттєві виклики для надання допомоги найбільш вразливим категоріям населення. До кінця травня 2024 року фінансування у межах Плану гуманітарних потреб було забезпечено лише на 26% від запитуваних коштів, що підкреслює нагальну потребу у визначенні пріоритетів допомоги. Однак існуючі механізми перевірки нужденності часто ігнорують багатосекторальні потреби, такі як освіта чи захист, зосереджуючись лише на економічних критеріях. Це обмежує ефективність програм підтримки, особливо у складних кризових умовах.

У цьому контексті ключову роль у цифровізації соціальних послуг та гуманітарної допомоги відіграє платформа «Дія». Завдяки інтеграції з Єдиною інформаційною системою соціальної сфери (ЄІССС) «Дія» надає можливість реєстрації у таких програмах соціального захисту, як допомога ВПО, субсидії на оплату ЖКП та інші. До кінця березня 2023 року платформою активно користувалися понад 18,6 мільйона українців, що свідчить про її широке охоплення та довіру з боку населення. Це дозволяє швидко і зручно отримувати доступ до важливих державних послуг, що є критично важливим у кризових умовах, викликаних повномасштабним вторгненням [67].

Цифрові платформи, такі як «Дія», можуть слугувати важливим інструментом для подолання проблем гуманітарного фінансування, сприяючи ефективнішому розподілу допомоги та полегшуючи доступ до соціальних послуг для вразливих верств населення.

У контексті України, ініціатива ReReHID може сприяти оптимізації гуманітарної допомоги, підтримуючи інноваційні рішення у соціальному захисті

населення, покращуючи доступ до основних послуг (освіта, охорона здоров'я, житло) та стимулюючи залучення бізнесу до соціальних проектів (рис. 3.5) [66].

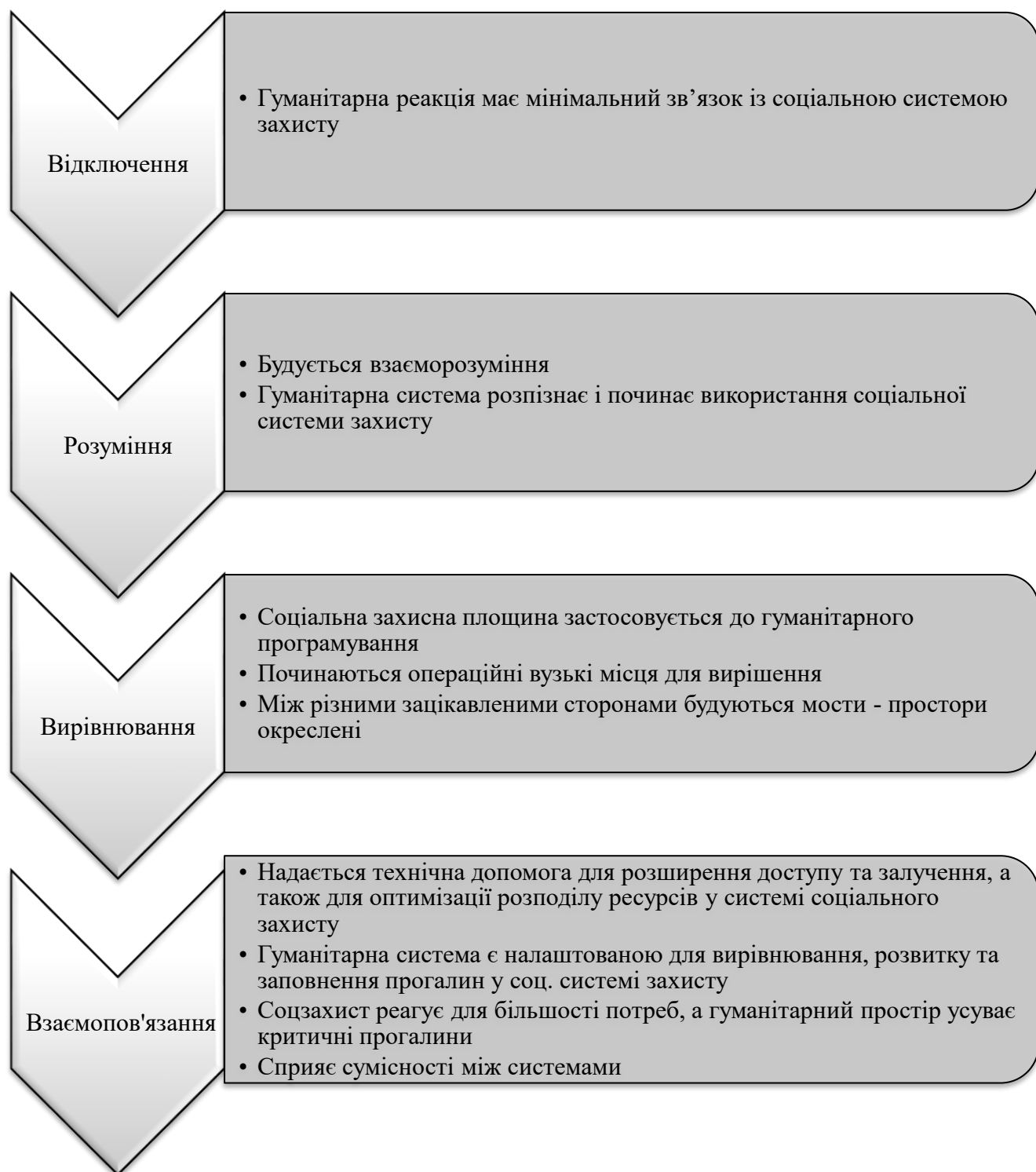

Рисунок 3.5 – Етапи переходу частини гуманітарної допомоги до інклюзивної, чутливої до шоків національної системи соціального захисту в Україні [66]

Важливою частиною ініціативи є впровадження цифрових рішень для автоматизації допомоги, а також створення умов для залучення громадськості до процесів відновлення та розвитку [66].

Для реалізації успішного пререходу частини гуманітарної допомоги до інклюзивної, чутливої до шоків національної системи соціального захисту в Україні важливими є дві фази (рис. 3.6).

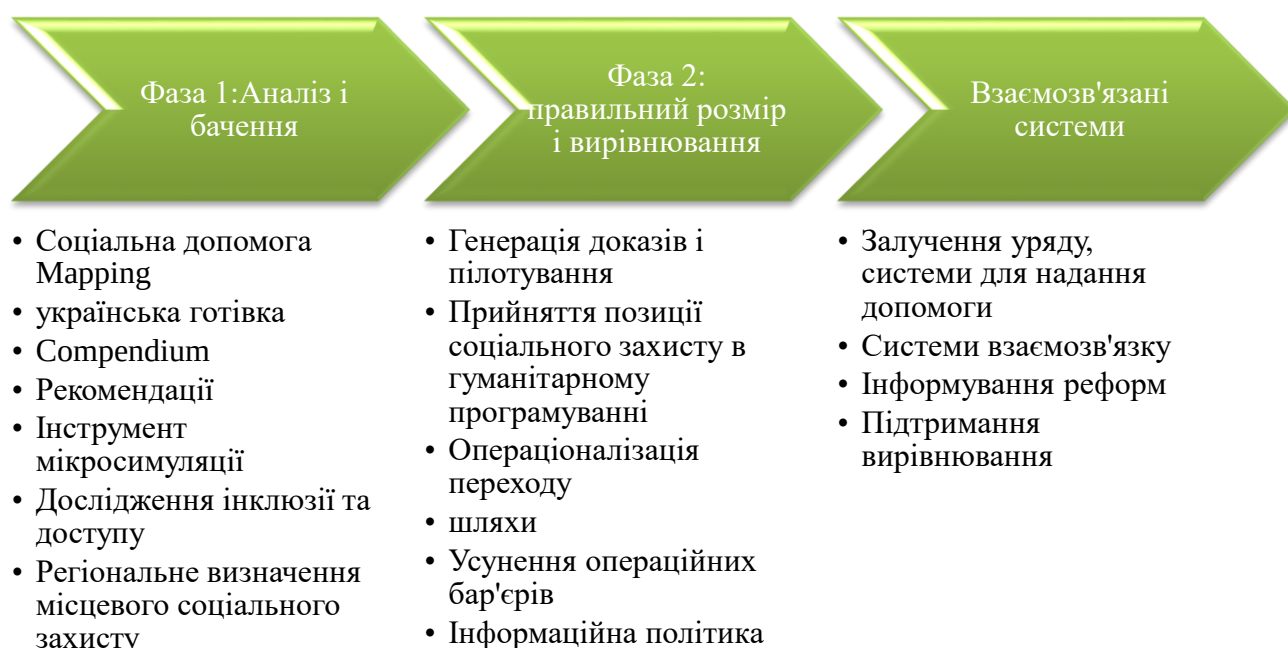

Рисунок 3.6 – Основні фази пререходу частини гуманітарної допомоги до інклюзивної, чутливої до шоків національної системи соціального захисту в Україні

Перехід від гуманітарної допомоги до інклюзивної та чутливої до шоків національної системи соціального захисту в Україні є складним процесом, який вимагає поетапного та стратегічного підходу. Цей процес є стратегічно важливим для того, щоб у майбутньому система соціального захисту могла ефективно реагувати на будь-які кризові ситуації, забезпечуючи стійкість і соціальну справедливість.

Застосунок «Дія» є важливим інструментом цифровізації державних послуг в Україні, зокрема для надання електронних довідок, які можуть бути

використані гуманітарними організаціями для перевірки нужденності населення. Усі дані в «Дії» зашифровані та доступні для розшифровки лише тим партнерам, які відповідають законодавчим вимогам захисту персональних даних. Це забезпечує високий рівень конфіденційності інформації.

Серед основних довідок, доступних у застосунку, – довідка ОК-7, витяг з реєстру застрахованих осіб, та довідка про доходи. Вони базуються на даних, які надходять із реєстрів Державної податкової служби та Пенсійного фонду України. Однак, варто зазначити, що дані можуть бути неповними, особливо стосовно страхового стажу до 1991 року, а також щодо інформації, яка ще не була подана роботодавцями до реєстрів.

Процес отримання довідки є швидким та зручним: вона створюється онлайн за запитом протягом 10 хвилин. Проте функціонал «Дії» наразі не дозволяє формувати довідки за окремі часові періоди, що може ускладнювати перевірку доходів за конкретний проміжок часу.

Таким чином, використання «Дії» для отримання довідок значно спрощує доступ до інформації, необхідної для гуманітарної допомоги чи соціального захисту, забезпечуючи при цьому високий рівень безпеки даних. Проте певні обмеження, пов'язані з наявністю та оновленням інформації в реєстрах, потребують подальшого вдосконалення. Зокрема, гуманітарні організації в Україні стикаються з потребою у більш оперативних даних про доходи для точної перевірки нужденності, особливо в умовах раптових економічних потрясінь, спричинених війною. Водночас державні програми соціальної допомоги враховують існуючі затримки у поданні податкової звітності та оновленні даних.

«Дія» дозволяє обмінюватися рядом цифрових документів в системі авторизованих партнерів [66]:

- біометричні паспорти: ID-картка, закордонний паспорт;
- реєстраційний номер облікової картки платника податків;
- довідка ВПО;
- свідоцтво про народження дитини;

- посвідчення водія на право керування транспортними засобами;
- свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу;
- студентський квиток;
- документи про освіту.

Платформа «Дія» є ефективним інструментом для підтвердження доходів та перевірки нужденності, що може бути корисним для гуманітарних організацій. Вона дозволяє швидко та безкоштовно отримати довідки з різним обсягом інформації, необхідної для встановлення права на допомогу. Однак варто враховувати, що дані про доходи можуть мати затримку до чотирьох місяців. У випадках, коли потрібна актуальна інформація, може знадобитися використання альтернативних методів, таких як самостійне декларування доходів громадянами.

Попри популярність «Дії», частина населення стикається з труднощами в доступі до платформи. У таких випадках важливо забезпечити альтернативні способи визначення економічної вразливості та надавати технічну підтримку для користувачів, які хочуть, але не можуть скористатися платформою. Це сприятиме більш інклюзивному підходу до перевірки нужденності та розширенню охоплення програм гуманітарної допомоги [66].

Висновки до 3 розділу

Обґрунтовано, що сучасні компанії, завдяки своїм компетенціям, можуть формувати стратегічний розвиток як відкриту систему, що враховує вплив екологічних, соціальних і економічних чинників, забезпечуючи відповідність концепції соціальної відповідальності. Такий підхід сприяє підвищенню лояльності споживачів, зміцненню корпоративної репутації та розвитку довіри серед ділових партнерів, що є важливим для реалізації стратегії сталого розвитку.

Громадські організації, які займаються благодійною діяльністю, мають значний досвід у використанні коштів для підтримки важливих соціальних

ініціатив і можуть брати участь у численних проектах, демонструючи бізнесу та суспільству свою відповідальність перед донорами і громадою. Дослідження підтверджують, що партнерство між бізнесом і громадськими організаціями дозволяє підвищити ефективність соціальних ініціатив, одночасно скорочуючи витрати на їх реалізацію. Оскільки бізнес-компанії не завжди мають достатні знання та навички для впровадження таких проектів, а ГО володіють більшим рівнем довіри і компетенції, їх співпраця допомагає вирішити соціальні проблеми більш ефективно.

Доведено, що для розвитку соціальної відповідальності в Україні необхідно сприяти активнішому залученню бізнесу до реалізації соціальних ініціатив через систему стимулів, таких як податкові пільги та державні замовлення для соціально відповідальних підприємств. Важливим кроком є також підтримка інклюзивних ініціатив, що сприяють залученню уразливих верств населення до економічного та соціального життя країни. В умовах кризи важливо адаптувати існуючі механізми соціального захисту до нових викликів, інтегруючи гуманітарну допомогу в національні системи та підвищуючи чутливість до соціальних шоків.

Крім того, необхідно посилити моніторинг та оцінку ефективності соціальних програм, що дозволить не тільки реагувати на поточні потреби, але й будувати стійкі системи соціальної підтримки в довгостроковій перспективі. Водночас важливою є співпраця з міжнародними партнерами та громадським сектором для обміну досвідом та кращими практиками, що дозволить Україні більш ефективно реалізовувати політики соціальної відповідальності та зміцнювати соціальну справедливість у суспільстві.

Вдосконалення системи соціального захисту через впровадження інклюзивних принципів та використання цифрових платформ є важливим кроком до створення більш ефективної та доступної системи підтримки для всіх верств населення. Інклюзивність системи дозволяє забезпечити рівний доступ до соціальних послуг для різних категорій громадян, зокрема осіб з інвалідністю, літніх людей, ВПО та інших уразливих груп. Застосування інклюзивних підходів

у плануванні та реалізації соціальних програм сприяє тому, щоб кожен громадянин, незалежно від своїх фізичних чи соціальних особливостей, мав можливість отримати необхідну допомогу вчасно та ефективно.

Цифрові платформи можуть значно покращити доступність та прозорість соціальних послуг, забезпечивши швидке та зручне подання заявок на отримання допомоги, моніторинг надання послуг та зворотний зв'язок від громадян. Це дозволяє не тільки зменшити адміністративне навантаження, але й забезпечити більшу точність у розподілі ресурсів, зменшуючи ризик помилок або зловживань. Впровадження таких платформ також дозволяє інтегрувати інноваційні технології для більш оперативного реагування на потреби різних груп населення, підвищуючи ефективність соціальної підтримки. Таким чином, поєднання інклюзивних принципів та цифровізації є основою для створення справедливої та доступної системи соціального захисту в Україні.

ВИСНОВКИ

Отримані результати дослідження дають змогу сформулювати наступні висновки.

Визначено, що соціальний захист є необхідним елементом соціальної політики, який забезпечує громадянам гідний рівень життя в складних життєвих ситуаціях, використовуючи комбінацію економічних, соціальних та правових заходів. Це не тільки надає підтримку соціально вразливим групам, але й сприяє розвитку стабільного суспільства, де кожна людина, незалежно від її соціального статусу чи професії, має рівні можливості для реалізації своїх прав. Відповідно, соціальний захист виконує важливу роль у забезпеченні соціальної інтеграції та підтримки активної частини населення, сприяючи конкурентоспроможності та розвитку національної економіки.

Доведено, що соціальна відповідальність є невід'ємною частиною соціальної системи, оскільки вона забезпечує баланс між державою, бізнесом та особистістю. Вона не лише визначає моральні зобов'язання перед суспільством, але й має правовий аспект, що регулює взаємодію різних соціальних суб'єктів. Зважаючи на сучасні глобальні виклики, соціальна відповідальність сприяє сталому розвитку, дозволяючи ефективно вирішувати соціальні, економічні та екологічні проблеми, забезпечуючи рівні умови для всіх членів суспільства та формуючи підґрунтя для сталого розвитку.

Обґрунтовано, що взаємодія соціального захисту та соціальної відповідальності є основою ефективної соціальної політики, оскільки тільки через цей синергічний підхід можна створити сприятливе середовище для розвитку громадянського суспільства та забезпечити соціальну стабільність. В умовах глобалізації та соціально-економічних змін важливою є роль не тільки держави, але й приватного сектора в забезпеченні гідних умов життя та сприянні сталому розвитку. Тому успішна реалізація соціальної політики потребує активної взаємодії між соціальним захистом і соціальною відповідальністю, що

дозволяє досягти рівноваги та сприяє розвитку стабільного і справедливого суспільства.

Проаналізовано систему соціального захисту та визначено, що загальна тенденція соціальних видатків демонструє позитивний тренд. Збільшення фінансування соціального захисту є свідченням зусиль держави у підтримці населення, особливо в умовах кризових ситуацій, таких як війна. Проте зменшення частки соціального захисту у структурі бюджету відображає необхідність спрямування ресурсів на вирішення проблем воєнного часу, що створює нові виклики для підтримки соціально вразливих верств населення. Тому важливо знайти баланс між забезпеченням потреб соціального захисту та фінансуванням інших пріоритетних напрямів.

Результати аналізу ефективності системи соціального захисту в Україні вказують на значні проблеми у задоволенні потреб громадян, особливо для вразливих груп, таких як хворі, що потребують тривалого лікування. Більшість респондентів оцінює систему як неефективну, що підкреслює необхідність вдосконалення механізмів підтримки, зокрема щодо забезпечення доступності послуг для різних категорій населення. Зокрема, важливо враховувати вікові та регіональні особливості в наданні соціальної підтримки, що дозволить покращити ефективність системи в цілому.

Визначено, що соціальна відповідальність в Україні розвивається, особливо в контексті війни, коли значна частина бізнесу та громадян активно долучаються до соціально орієнтованих ініціатив. Результати досліджень показують, що важливими чинниками формування соціальної відповідальності є менталітет, освіта та державне стимулювання. Незважаючи на прогрес, потенціал соціальної відповідальності ще не реалізований повністю, що вимагає подальших зусиль як з боку бізнесу, так і з боку держави для створення стійкої соціальної інфраструктури, яка б забезпечувала підтримку не лише в умовах війни, але й у мирний час.

Доведено, що соціальна відповідальність, яка включає відповідальність бізнесу, держави та суспільства, відіграє важливу роль у забезпеченні

соціального захисту. У період масштабних криз соціальна відповідальність стає каталізатором об'єднання зусиль різних секторів для вирішення нагальних проблем, таких як збереження робочих місць, надання гуманітарної допомоги та підтримка освіти. В Україні спостерігається зростання ролі соціально відповідального бізнесу, але рівень його залученості залишається недостатнім, що потребує додаткових стимулів і регулювання.

Особливого значення набуває цифровізація соціального захисту, яка забезпечує спрощення доступу до соціальних послуг. Застосунок «Дія», інтегрований у Єдину інформаційну систему соціальної сфери, став важливим інструментом надання соціальної допомоги. Проте цифрова нерівність і затримки у відображенні даних обмежують його ефективність, що створює виклики для оперативності й точності допомоги.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Карпенко Н. М., Ніконова А. М. Соціальний захист населення : стан та основні проблеми. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)* / За ред. М.Ф. Кропивка. Мелітополь: Люкс, 2012. № 2 (18). Т.5. С. 181-188.
2. Райцев А. Ю. Проблемні питання в управлінні соціальним захистом населення. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління.* 2024. Вип. 1. С. 403-411. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2024_1_46
3. Шаульська Л. В., Карпенко А. В. Соціальна політика як передумова розвитку інтелектуальних складових людського потенціалу. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку.* Електронне наукове періодичне видання. 2018. № 2 (04). С. 33-44. URL : <https://management-journal.org.ua/index.php/journal/article/view/56/42>
4. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН. № 995_015 від 10 грудня 1948 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р. № ETS 163 № 994_062 від 07.09.2016. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
6. Сіленко А. О., Коляденко В. А. Соціальна держава: тернистий шлях до визнання. *Світовий досвід і перспективи України*: монографія. К., 2002. 357 с.
7. Руженський М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України : монографія. К. : ІПК ДСЗУ, 2013. 318 с
8. Будеянський Б. С. Міжгалузева трансформація інституційного забезпечення публічного управління соціальним захистом населення. *Інвестиції: практика та досвід.* 2024. № 11. С. 241-249.
9. П'єтерс Д. Вступ до основних принципів соціального забезпечення; пер. з англ. А. І. Масалової. Х. : Каравела, 2002. 144 с.

10. Туленков М. В. Соціальний захист у соціологічному вимірі: монографія. К. : ІПК ДСЗУ, 2011. 168 с.
11. Дідківська К. В. Актуалізація ролі соціально-етичного маркетингу в сучасних умовах господарювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 9 (99). С. 102–107.
12. Рудкевич І. В. Регулювання системи соціального захисту населення України: теорія, методологія та державна політика: монографія. Донецьк : Смелянова Т. В., 2011. 463 с.
13. Шевчук П. І. Соціальна політика: навч. посіб. Львів : Світ, 2003. 400 с.
14. Скуратівський В. Соціальна політика. К., 2011. 360 с.
15. Шевчук П. Соціальна та гуманітарна політика: навч. посіб. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. 320 с.
16. Грушко В. І., Грушко Н. В., Бевзенко О. В., Красота О. В. та ін. Пенсійна система України: навч. посіб.; за ред. В. І. Грушка. К.: Кондор, 2006. 336 с.
17. Осадець С. С. Страхування : підр. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: КНЕУ, 2002. 599 с. URL : <http://books.br.com.ua/17418>
18. Сирота І. М. Право пенсійного забезпечення в Україні: курс лекцій. К.: Юринком Інтер, 1998. 288 с. URL : http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2015/Pravovi_problem_pensiyn_zabez_mon_2012.pdf
19. Антонюк В. П. Світові тенденції у розвитку соціально-трудоких відносин як виклики для України. *Соціально-трудова сфера: сучасний стан, проблеми та стратегічні напрями розвитку* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернетконф., 14-16 листоп. 2017 р. Київ : КНЕУ, 2017. С. 160-162.
20. Чепінога В. Г. Економічна теорія: підр. К.: Видавництво Ліра. 2014. 240 с.
21. Анпілогова Б. Ю. Соціальний захист як особливий соціально-правовий феномен. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 79(1). С. 291-297. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_79\(1\)__51](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_79(1)__51)

22. Головка В. В. Сучасні моделі державної соціальної політики та рівень ефективного охоплення соціальним захистом вразливих груп населення у світі. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління.* 2023. Вип. 1. С. 220-229. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2023_1_25

23. Кравченко А. О. Система соціального захисту як чинник формування якості трудового життя. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління.* 2024. Вип. 1. С. 133-139. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2024_1_17

24. Карпенко А. В., Карпенко Н. М., Сеник О. І. Роль соціальної відповідальності в період розбудови економіки України. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво.* 2015. № 5 (86). С. 24-30.

25. Карпенко А. В. Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу: теорія та практика: монографія. Запоріжжя: ФОП В. В. Мокшанов, 2018. 510 с. <https://jmonographs.donnu.edu.ua/article/view/6940>

26. Карпенко Н. М. Розвиток соціальної відповідальності: еволюція сутності і значення. *Соціально-економічні аспекти інноваційного розвитку людських ресурсів* : колективна монографія / за заг. ред. М. В. Гудзь і А. В. Карпенка ; Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя : «Просвіта», 2017. С. 51-66.

27. Колот А. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади. *Україна: аспекти праці.* 2011. № 3. С. 3-9.

28. Карпенко А. В., Ямчук Г. М. Роль соціальної відповідальності в забезпеченні екологічної рівноваги Запорізького регіону. *Екологічний виклик сучасному глобальному світу в економічному вимірі*: колективна монографія / за ред. С. Д. Лучик. Чернівці : ВПЦ «Місто». 2016. С. 240-250.

29. Карпенко А. В. Соціальна відповідальність в основі сучасного інноваційного розвитку України. *Теорія та практика регіонального розвитку*:

колективна монографія / за заг. ред. К. Ф. Ковальчука, Л. М. Савчук. Дніпро : Герда. 2016. С. 237-245.

30. Словник української мови: в 11 томах. URL : <http://sum.in.ua/s/vidpovidaljnistj>

31. Акімова І., Осінкіна О., Філіпенко О., Марцінків А. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження. URL : http://www.un.org.ua/files/Concept_Paper.pdf.

32. Шаповал В. М. Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою: монографія. Д. : Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», 2001. 357 с.

33. Глобальний Договір ООН. URL : http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=88867&cat_id=34940

34. Карпенко А., Карпенко Н. Розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні. *Соціальна відповідальність: підприємство – регіон – країна* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Краматорськ, 25 груд. 2015 р.). Краматорськ, 2015. С. 70-73.

35. Грішнова О.А. Соціальна відповідальність – шлях до європейської соціальної держави в Україні. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*: зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; [відп. ред. Т. Г. Кицак]. 2011. № 2. С. 5-12.

36. Амоша О. І., Новікова О. Ф. Соціальна відповідальність у системі державного управління. *Вісник ДІТБ*. 2011. № 15. С. 11-14.

37. Дейч М. Є. Становлення та розвиток багаторівневої системи соціальної відповідальності: управлінський аспект: монографія.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Донецьк, 2014. 352 с.

38. Ніколаєць К. М. Соціальна політика в Україні (у 90-х роках ХХ ст.): монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 296 с.

39. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні: монографія. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2015. 244 с.

40. Дорошенко В. С. Соціальна політика як інститут публічного управління: теорія та евристика: монографія / Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. Біла Церква: Білоцерківдрук, 2022. 263 с.

41. Колот А. М., Грішнова О. А. та ін. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. К. : КНЕУ, 2012. 501 с.

42. Соціальний захист населення України у 2022 р. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Відп. за вип. І. В. Сеник. URL : https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_szn_2022.pdf

43. Видатки держбюджету України. Сайт Мінфін. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2023/>

44. Прожитковий мінімум в Україні 2024. Сайт Мінфін. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/>

45. Мінімальна пенсія. URL : <https://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/pensii/2828-minimalna-pensiya.html>

46. Середній розмір призначеної пенсійної виплати та питома вага пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій у загальній їх чисельності станом на 01.01.2024. URL : <https://www.pfu.gov.ua/2162664-serednij-rozmir-pryznachenoyi-pensijnoyi-vyplaty-ta-pytoma-vaga-pensioneriv-za-rozmiramy-pryznachenyh-misyachnyh-pensij-u-zagalnij-yih-chyselnosti-stanom-na-01-01-2024/>

47. Income, social protection and coping strategies in Ukraine. IOM UKRAINE – Data and analytics. 2024. November. URL : <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-income-social-protection-and-coping-strategies-ukraine-november-2024>.

48. Національне опитування щодо сприйняття і обізнаності населенням соціальної політики в Україні. Аналітичний звіт. 2024. Березень. URL : https://www.unicef.org/ukraine/media/48646/file/KSE_MoSP_UNICEF_report_Sociology_Ukr.pdf.pdf

49. Індекс ESG прозорості компаній України 2020. URL: <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/12/ Index-2020.pdf>

50. [Іванова М. І.](#) Соціальна відповідальність як ключова компетенція забезпечення сталого розвитку підприємств [Електронний ресурс] / М. І. Іванова, В. Я. Швець, С. Ф. Саннікова, О. В. Варяниченко, А. В. Бардась // [Бізнес Інформ](#). - 2023. - № 3. - С. 176-186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2023_3_26

51. Індекс КСВ 2023: 10 найбільш відповідальних ІТ-компаній України. URL: <https://speka.media/indeks-ksv-2023-top-10-vidpovidalnih-it-kompanii-ukrayini-pkjowv>

52. Топ-10 соціально відповідальних компаній. URL : <https://www.dsnews.ua/ukr/economics/top-10-socialno-vidpovidalnih-kompaniy-28112023-491434>

53. State and needs of business in war conditions: survey results., (2022). <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultatiopituvanna>

54. Домбровська С. М. Соціальна відповідальність держави як антикризова компонента публічного управління [Електронний ресурс] / С. М. Домбровська, Л. В. Антонова, О. М. Штирьов, А. Є. Коссе // Публічне управління та регіональний розвиток. - 2023. - № 21. - С. 624-646. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/purr_2023_21_3

55. Подрез О. І. Глобальна економіка та її вимоги до соціальної відповідальності підприємств [Електронний ресурс] / О. І. Подрез, В. О. Черепанова // Бізнес Інформ. - 2023. - № 6. - С. 12-20. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2023_6_3

56. Червінська Л. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни [Електронний ресурс] / Л. Червінська, Т. Червінська, І. Каліна, М. Коваль, Н. Шуляр, О. Чернишов // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. - 2023. - № 6. - С. 405-416. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2023_6_31

57. Serpeninova, Y., Makarenko, I., Oleksich, Z., & Fominov, R. (2022). Reporting on the sustainable development of mining and oil refining companies: a

comparative analysis of the EU and Ukraine. Journal of Innovations and Sustainability, 6(4), 05.

58. Zavalniuk, I. (2022). Sotsialna vidpovidalnist pid chas viiny: keis IBOX BANK [Social responsibility during the war: the case of IBOX BANK. [https://ua.news/ru/money/sotsyalnaya otvetstvennost-vo-vremya-voyny-kejs-ibox-bank](https://ua.news/ru/money/sotsyalnaya_otvetstvennost-vo-vremya-voyny-kejs-ibox-bank)

59. Vladymyr, O. & Bazhanova, N. (2022) Social challenges and social responsibility of business in wartime. Socio-Economic Problems and the State (electronic journal), Vol. 27, no. 2, pp. 45-62. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22vomucv.pdf>

60. Владимир О. М. Вплив історико-політичних, соціо-психологічних та ментальних особливостей на розвиток національної економіки України / Ольга Владимир // Галицький економічний вісник. — Т. : ТНТУ, 2017. — Том 53. — № 2. — С. 138–150.

61. Квасова В. М. Роль соціальної відповідальності у системі публічного управління у досягненні сталого розвитку [Електронний ресурс] / В. М. Квасова // Інвестиції: практика та досвід. - 2023. - № 15. - С. 127-136.

62. Вербицька А. В. Соціальна відповідальність бізнесу як детермінанта сталого розвитку: державно-управлінський аспект [Електронний ресурс] / А. В. Вербицька // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. - 2023. - Вип. 1. - С. 19-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sxeebu_2023_1_5

63. Другий каталог КСВ-ініціатив / Pro Bono Club Ukraine. URL: <https://csr-ukraine.org/wp-content/up loads/2021/11/catalog-iniciativ.pdf>

64. Миськів Г. В. Сталий розвиток і соціальна відповідальність в умовах війни в Україні [Електронний ресурс] / Г. В. Миськів, І. І. Пасінович // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Проблеми економіки та управління. - 2023. - Т. 7, № 1. - С. 21-36. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPP_2023_7_1_5

65. Карпенко Н. М., Ямчук Г. М. Корпоративна соціальна відповідальність вітчизняних авіаперевізників. Економіка і суспільство: Електронне наукове фахове видання. 2018. Вип. 18. С. 654-659. URL : www.economyandsociety.in.ua

66. PeReHID Strategic Roadmap. 2024. August. URL :

67. Використання платформи та застосунку "Дія" для визначення доходу для перевірки нужденності в контексті реалізації гуманітарних програм.

68. Методичні рекомендації щодо переходу від гуманітарної грошової допомоги до системи соціального захисту в Україні

69. Карпенко Н. М. Створення системи соціального захисту населення в Україні. *Стратегічні імперативи розвитку туризму та економіки в умовах глобалізації* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю факультету міжнародного туризму та управління персоналом Запорізького національного технічного університету (м. Запоріжжя, 30–31 березня 2017 р.) : в 2 т. / колектив авторів ; за заг. ред. проф. В. М. Зайцевої ; Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя : «Просвіта», 2017. Т. 2. С. 226-228.